Het doel van oorlog is vrede

Een zorgethisch perspectief op de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden.

UVH
UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK

Tom van Sprang

Masterthesis Zorgethiek en Beleid

Begeleider: Dr. Inge van Nistelrooij

Tweede lezer: Prof. Dr. Arko Oderwald

1 juli 2015

Het doel van oorlog is vrede

- Een zorgethisch perspectief op de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden

Tom van Sprang
Studentnr.: 1007483
tomvansprang@gmail.com

Thesis bij de module: Zeb-70 Afstudeeronderzoek
Master Zorgethiek en Beleid 2014-2015
Begeleider: Dr. Inge van Nistelrooij
Tweede lezer: Prof. Dr. Arko Oderwald
Examinator: Prof. Dr. Carlo Leget
Universiteit voor Humanistiek

1 juli 2015

Afbeelding op kaft:
(Ladji, n.d.).

This is my world, and I am the World Leader Pretend

This is my life, and this is my time

I have been given the freedom to do as I see fit

It's high time I razed the walls that I've constructed

(R.E.M. – World Leader Pretend, 1988)

Voorwoord

Voor u ligt de thesis 'Het doel van oorlog is vrede', een literatuuronderzoek naar een zorgethisch perspectief op de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Deze thesis is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht, bij de masteropleiding Zorgethiek en Beleid.

De opleiding Zorgethiek en Beleid en de bijbehorende premaster hebben mij twee inspirerende jaren geboden waarin ik met veel plezier aan mijn studie werkte. Door de invasie op de Krim en de burgeroorlog in Syrië heb ik in die tijd een interesse voor de wereld van de internationale betrekkingen ontwikkeld. Ik merkte dat ik blinde vlekken zag in de internationale politieke theorie. Daarin was weinig ruimte voor morele vragen. In zorgethiek wordt over deze blinde vlekken nagedacht. Aan het einde van de premaster begon ik erover na te denken om vanuit het zorgethisch perspectief naar de conflictsituaties in de wereld te kijken.

Ik wilde in mijn masterthesis graag iets met internationale betrekkingen doen, maar door de opleiding werden de afstudeeronderwerpen bepaald. Gelukkig stelden mijn begeleider Dr. I. van Nistelrooij en de examinator Prof. Dr. C. Leget mij in de gelegenheid om aan de slag te gaan met mijn zelfgekozen onderwerp. Dit heeft ervoor gezorgd dat ik de laatste leerzame hobbel van de opleiding met veel motivatie en overtuiging heb kunnen nemen, en hiervoor wil ik hen hartelijk danken. Dankzij enkele waardevolle tips van mijn begeleider ten aanzien van de te lezen auteurs, lukte het om zorgethiek en internationale betrekkingen met elkaar in verband te brengen. Mijn onderzoek was geboren.

Bij dezen wil ik mijn begeleider Dr. I. van Nistelrooij bedanken voor haar hartelijke maar kritische begeleiding en ondersteuning tijdens dit traject. Bij de totstandkoming van de uiteindelijke onderzoeksopzet en probleemstelling heeft zij een belangrijke en inspirerende rol gespeeld. Op voorhand gaf ze aan gedetailleerd en precies te werk te willen gaan. Hierdoor werd ik gestimuleerd om steeds een stap verder te denken, en om anders te kijken. Hier heb ik veel van geleerd.

Ook wil ik mijn klasgenoten bedanken. Met hen heb ik het afgelopen jaar over mijn onderwerp kunnen sparren. Daarnaast ben ik ook mijn vrienden dank verschuldigd. Hoewel ik voor hen niet altijd evenveel aandacht had in de afgelopen periode, namen zij altijd de tijd om te luisteren en om mij moed in te spreken. Dit geldt ook voor mijn broertje, Niek. Samen hadden we thesis-stress, maar uiteindelijk is het ons allebei gelukt ons onderzoek af te ronden. Ten slotte wil ik mijn ouders bedanken voor hun vertrouwen. Ik heb een lange weg bewandeld om hier te komen, en zonder hen was dat niet mogelijk geweest.

Ik wens u veel leesplezier.

Tom van Sprang
Haaren, 1 juli 2015.

Samenvatting

Dit onderzoek is erop gericht een vanuit zorgethiek gemotiveerde bijdrage te leveren aan de actuele discussie omtrent het al dan niet inzetten van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Hierbij wordt met speciale aandacht gekeken naar de relationele meerwaarde en de mogelijke gebreken van het zorgethisch perspectief.

De probleemstelling in het onderzoek is het onvoldoende doordacht punt dat zorgethiek een alternatief probeert te zijn voor het dominante denkraam in de politieke theorie enerzijds, en de zwakke elementen van het zorgethisch perspectief anderszijds.

Er is geprobeerd antwoord te geven op de volgende hoofdvraag: Hoe draagt het zorgethisch perspectief bij aan de politieke theorie over internationale betrekkingen, militaire humanitaire interventie en samenlevingsopbouw in vergelijking met het dominante ethisch perspectief dat gericht is op rechtvaardigheid?

Uit het onderzoek blijkt dat het zorgethisch perspectief bovenal een ander licht laat schijnen op onder andere de begrippen verantwoordelijkheid en macht in betrekking tot relaties. Het is duidelijk geworden dat zorgethiek uitgaat van een mensbeeld waarin onderlinge afhankelijkheid centraal staat, en waarbij wordt uitgegaan van een concrete verantwoordelijkheid die zich wereldwijd uitstrekt. Hiermee denkt het radicaal anders dan het dominante afstandelijke rechtendiscours.

De gerichtheid op verbondenheid en op verantwoordelijkheid voor concrete personen zorgt ervoor dat het zorgethisch perspectief de blinde vlekken van het rechtendiscours in beeld brengt. Het beperkt zich niet tot de overeenkomsten van een contract-denken, maar denkt na over de machtsverhoudingen die schuil gaan in het contract en onder welke omstandigheden het is gesloten. De opvatting van verantwoordelijkheid zorgt voor een wereldwijde betrokkenheid bij *needs* van hulpbehoevenden. Bovendien wijst het landen op hun bijdrage aan het ontstaan van *needs* of andere humanitaire noodsituaties, doordat zij hier - als onderdeel van een wereldwijd van relaties – invloed op hebben gehad.

Wanneer antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag betekent dit dat een zorgethisch perspectief de complexiteit blootlegt van internationale betrekkingen, militaire humanitaire interventie en samenlevingsopbouw. De winst zit in het feit dat zorgethiek een ander licht op deze zaken laat schijnen.

Inhoudsopgave

Inleiding 9
Aanleiding en motivatie 9
Onderzoeksdoel 11
Probleemstelling en vraagstelling 11
Leeswijzer 12

1. Het dominante denkraam in de internationale politieke theorie 14
Inleiding 14
1.1 De onderliggende ethiek in de internationale politieke theorie 14
1.2 De staat als losse drager van rechten 15
1.3 Het gebrek aan ruimte voor morele vragen 15
1.4 Conclusie 16

2. Zorg als politieke theorie 18
Inleiding 18
2.1 Zorg als middelpunt van politieke theorie 18
2.2 Zorg als concept van waaruit nagedacht kan worden over politiek 19
2.3 Verschillende zorgethische opvattingen over verantwoordelijkheid 20
2.4 Conclusie 21

3. Een zorgethische reflectie op de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden 23
3.1 De aanleiding tot een zorgethische doordenking van militaire humanitaire interventie 23
3.2 *'Peacekeeping'* als zorgpraktijk 24
3.3 Kanttekeningen bij militaire humanitare interventie vanuit zorgethisch perspectief 25
3.3.1 Het oprekken van de mogelijkheid om geweld toe te passen 25
3.3.1.1 De rol van geweld 27
3.3.2 De zwakke aspecten van zorg: partijdigheid en paternalisme 27
3.3.3 Het belang van anders kijken 29
3.3.3.1 Zorgethische reflectie op het begrip 'humanitaire interventie' 29
3.3.3.2 Verder kijken dan het beslismoment 29
3.4 Argumenten tegen het gebruik van een zorgethisch perspectief 30
3.4.1 De (on)bruikbaarheid van zorgethische waarden in politieke theorie 30
3.4.2 Devaluatie van zorg als waarde 31
3.5 Conclusie 32

4. De bijdrage van zorgethiek aan de samenlevingsopbouw na interventie 36
Inleiding 35
4.1 Zorgethiek als bouwsteen 35
4.2 Zorgethiek als *framework* voor internationale humanisering 38
4.3 Conclusie 38

5. Conclusie 41
Inleiding 41

6. Literatuurlijst 43

Inleiding

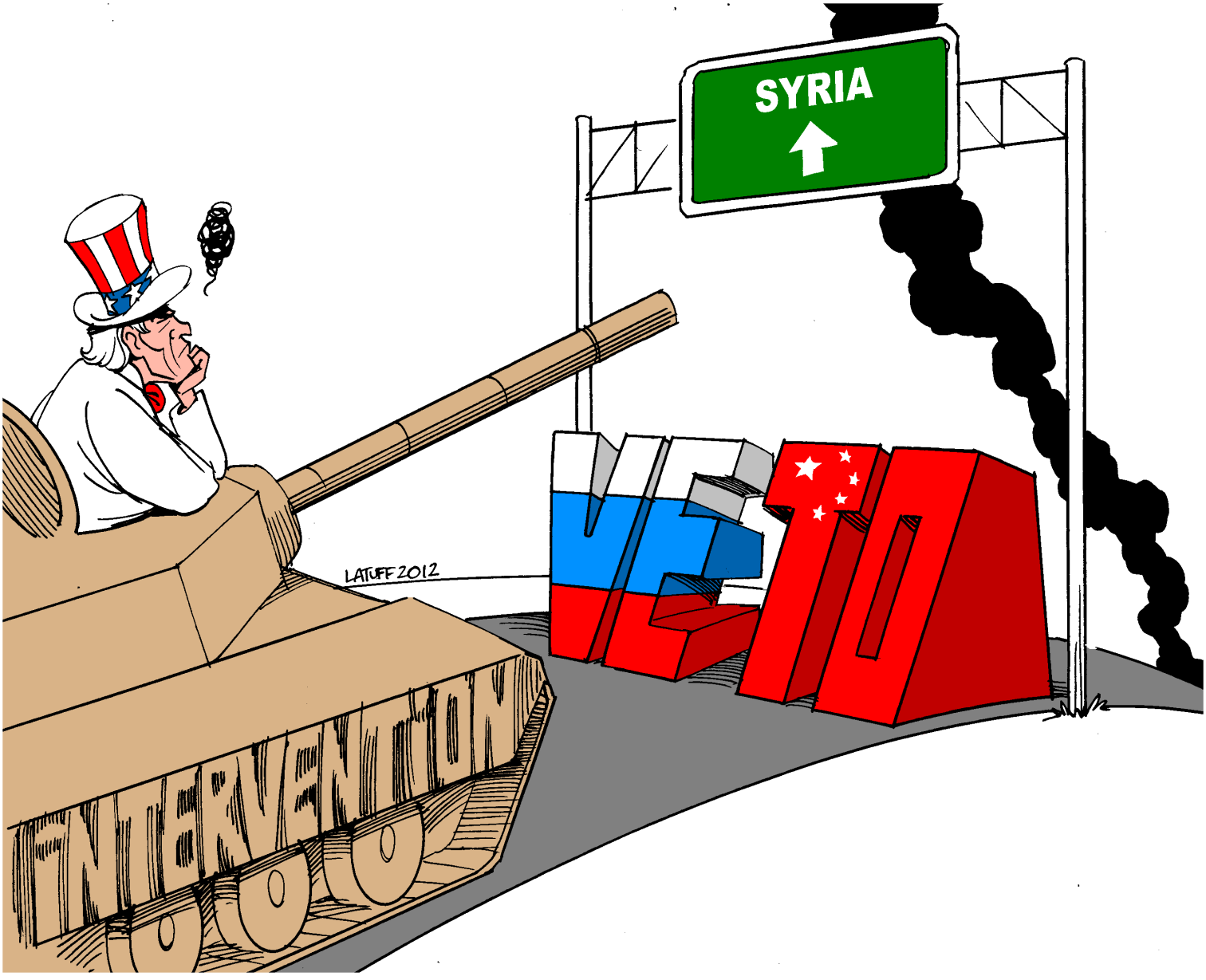

(Latuff, 2012)

Inleiding

I Aanleiding en motivatie

Ik zie dat er veel aan de hand is in de wereld. Neem bijvoorbeeld de burgeroorlog in Syrië of de opkomst van Islamitische Staat. Bij dergelijke conflicten vraag ik mezelf af wat mijn afweging zou zijn als ik in de schoenen van een van de westerse wereldleiders zou staan. Zou ik ingrijpen om menselijk leed te beperken of te voorkomen? En áls ik besluit om in te grijpen, hoe doe ik dat dan en wat zijn daar de mogelijke gevolgen van?

De politieke theorieën over internationale betrekkingen zijn gebaseerd op een onderliggende ethiek die normatief is. De rechtvaardigheidsmoraal ligt hieraan ten grondslag. In deze moraal is rechtvaardigheid leidend. Dit vormt de basis voor het ethische perspectief van westerse politici wanneer zij nadenken over militaire interventies. Hierdoor lijken politiek gemotiveerde militaire interventies gedreven te worden door een denken in termen van abstract recht en afstandelijk belang, en niet door relationele betrokkenheid (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006).

Bij de master Zorgethiek en Beleid heb ik juist met betrekking tot dit laatste punt gedachten aangereikt gekregen. Om de wereld beter te begrijpen is het voor mij van belang om te zien of zorgethische inzichten over relationalitieit en verantwoordelijkheid een ander licht laten schijnen op oorlog en vrede, en meer specifiek op de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden.

Maatschappelijke relevantie

Het wel of niet ingrijpen bij menselijk leed in een conflictgebied zoals in Syrië is onderwerp van een grote maatschappelijke discussie (Ellian, 2013; NOS, 2013; Radio 1, 2013). De behoefte om mensen in nood te helpen staat centraal in dit debat, dat zich afspeelt rondom de voor- en tegenstanders van het mogelijk ingrijpen (Huiskamp, 2013; Van den Dool 2013, 2014; Akkermans, 2014). Verschillende opiniemakers zijn het erover eens dat president Assad van Syrië een grens heeft overschreden en dat er ingegrepen moet worden (Boekestijn, 2013; Colijn, 2013). Maar regeringen hebben zich aan wetten te houden die in deze situatie geen mandaat geven (Akkermans, 2014). Vanuit een gevoel van betrokkenheid met de (mogelijke) slachtoffers gaan er stemmen op in de samenleving die de noodzaak en totstandkoming van een rechtelijk mandaat bekritiseren (Boekestijn, 2013; PvdA, 2013). Hierop voortbordurend is het geluid te horen dat de ontstane humanitaire crisis voldoende aanleiding is om in te grijpen (Molier, 2014; Colijn, 2014). Dit laat zien dat het rechtendiscours in de vorm van wetten niet de antwoorden biedt waar de maatschappij naar op zoek is. Er is behoefte aan een denkraam waarin meer ruimte is voor relationele betrokkenheid.

Wetenschappelijke relevantie

In de onderliggende ethiek van de dominante politieke theorieën over internationale betrekkingen ligt de nadruk op de rechtvaardigheidsmoraal, het contractdenken en op liberale waarden zoals autonomie en vrijheid (Mapel & Nardin, 1992; Robinson, 1997). Deze normatieve ethiek is gebaseerd op het traditionele denken van Kant, op John Rawls' *A Theory of Justice* (1971) en op het utilitarisme. Deze theorieën vormen de basis voor het dominante denkraam waarmee naar het debat over internationale betrekkingen wordt gekeken (Robinson, 1997; Held, 2006). Met dit normatieve denkraam wordt vanuit een onthecht standpunt naar de wereld gekeken, en worden landen beschouwd als rationele en politieke actoren (Held, 2006).

Hierdoor staan de wet- en regelgeving en de gelijkwaardige en gerechtvaardigde uitvoering daarvan centraal in het traditionele debat over internationale betrekkingen (Mapel & Nardin, 1992; Robinson, 1997). In het rechtendiscours ontbreekt een relationele component die de onderlinge afhankelijkheid van mensen benadrukt (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006).

Sinds de jaren 90 is het debat over internationale politieke theorie en internationale betrekkingen beïnvloed door feministische ethici. Hun kritiek op het dominante denkraam luidt dat het denkraam een mannelijke moraal kent, en daardoor niet genderneutraal is. Deze ongelijkheid werkt volgens hen door tot in politieke theorie. Ze pleiten daarom voor een alternatieve benadering van de internationale politieke theorie; een waarin morele waarden aan bod komen die vaak door vrouwen belangrijk worden gevonden (Held, 2006). Ze willen een benadering die een ander licht laat schijnen op het rechtvaardigheids-ethische perspectief en waarin morele vragen niet worden uitgesloten (Robinson, 1997, pp. 114-115; Held, 2006, pp. 154-155).

In zorgethiek zijn bouwstenen gevonden om na te denken over deze andere manier van kijken. Het zorgethisch perspectief is niet afstandelijk van karakter. Het perspectief beschouwt mensen niet als losse dragers van rechten maar als particuliere individuen in hun eigen unieke context die onderling afhankelijk en verbonden zijn (Robinson, 1997; Held, 2006). Robinson (1997) en Held (2006) nemen dit perspectief als vertrekpunt om verder na te denken over relationele betrokkenheid in politieke theorie met betrekking tot internationale betrekkingen. Dit denken vanuit betrokkenheid kan een ander licht laten schijnen op de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden (Robinson, 1997, 1999, 2011; Held, 2006, 2008a, 2008b).

Er is veel geschreven over de mogelijke bijdrage van een zorgethisch perspectief aan de internationale politieke theorie. De nadruk ligt in een dergelijk perspectief op de onderlinge afhankelijkheid in de wereld, en op de verantwoordelijkheid die daarbij hoort om als burgers op wereldwijde schaal voor elkaar te zorgen (Tronto, 1993; Hutchings, 2000; Held, 2006, 2008a, 2008b; Hankivsky 2006; Feder Kittay, 2005; Robinson 1997, 1999, 2011). Er is ook aandacht voor paternalisme en parochialisme. Dit zijn de zwakke elementen van zorgethiek. Paternalisme wil zeggen dat de relatie tussen de zorggever en zorgontvanger hiërarchisch is en dat die relatie daarmee ongelijke vormen aanneemt. Voor het begrip 'parochialisme' is geen goede definitie te geven. Parochialisme houdt in dat iemand zijn morele handelen beperkt tot zijn eigen kleine gemeenschap waarin vrienden en familie een plaats hebben. Er is dus sprake van partijdigheid bij het kiezen van de zorgontvanger. In het vervolg van deze thesis wordt parochialisme dan ook 'partijdigheid' genoemd (Tronto, 1993; Robinson, 1999). In het debat over politieke theorie hebben verschillende auteurs (Robinson, 1997, 1999, 2011; Held, 2006, 2008a, 2008b) specifiek nagedacht over de mogelijke bijdrage van een zorgethisch perspectief aan de internationale betrekkingen. Zij vormen de inspiratiebron voor deze thesis.

In het kleine bestek van dit onderzoek richt ik me op het meest knellende en actuele aspect van dit moment wat betreft de internationale betrekkingen: de bijdrage van een zorgethisch perspectief aan de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden.

Met betrekking tot dit aspect wordt in deze thesis gefocust op de volgende drie aandachtspunten: de bijdrage van een zorgethisch perspectief aan het normatieve denkraam in de internationale politieke theorie, het wel of niet inzetten van militaire middelen voor humanitaire doeleinden en de samenlevingsopbouw in de periode na een interventie. In het onderzoek ga ik specifiek letten op wat het eigen licht van zorgethiek precies is en wat dat eigen licht precies inhoudt. Daarbij onderzoek ik ook wat de mogelijke gebreken van een zorgethisch perspectief zijn.

- Dat zorgethici hebben nagedacht over militaire humanitaire interventie mag verrassend worden genoemd. Zorgethiek wordt niet automatisch met de inzet van militaire middelen in verband gebracht. Dit onderzoek richt zich op het denken van Fiona Robinson, Virginia Held en Joan Tronto. Zij zijn de

zorgethici die zich nadrukkelijk met dit onderwerp hebben beziggehouden.

II Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek is om een vanuit zorgethiek gemotiveerde bijdrage te leveren aan de actuele discussie omtrent het al dan niet inzetten van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Hierbij wordt met speciale aandacht gekeken naar de relationele meerwaarde en de mogelijke gebreken van het zorgethisch perspectief.

III Probleemstelling en vraagstelling

Probleemstelling

In de politieke theorie over de internationale betrekkingen is een bepaald normatief denkraam dominant. In dit denkraam is er te weinig aandacht voor menselijke betrokkenheid omdat een relationeel element ontbreekt. In de maatschappelijke discussie over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden wordt menselijke betrokkenheid ook gemist. Dit bezwaar ten aanzien van de rechtvaardigheidsethiek in de internationale politieke theorie wordt te weinig gehoord. Aandacht voor menselijke betrokkenheid zou echter bruikbaar zijn in het debat over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Deze thesis onderzoekt als onvoldoende doordacht punt dat zorgethiek een alternatief probeert te zijn voor het dominante denkraam in de politieke theorie enerzijds, en de zwakke elementen van het zorgethisch perspectief anderszijds. Door beide kanten te belichten hoop ik een bijdrage te leveren aan een zorgethisch perspectief op de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden.

Hoofdvraag

Hoe draagt het zorgethisch perspectief bij aan de politieke theorie over internationale betrekkingen, militaire humanitaire interventie en samenlevingsopbouw in vergelijking met het dominante ethisch perspectief dat gericht is op rechtvaardigheid?

Deelvragen

1. Welke gevolgen heeft het dominante denkraam in politieke theorie voor het denken over internationale betrekkingen en welk ethisch perspectief wordt hierin gemist?

2. Hoe kun je vanuit zorgethisch oogpunt denken over politieke theorie, wat zijn de mogelijke gebreken hiervan en welke bouwstenen biedt dit voor het denken over internationale betrekkingen?

3. Hoe kun je vanuit zorgethisch oogpunt denken over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden en wat zijn de mogelijke gebreken hiervan?

4. Hoe kun je vanuit zorgethisch oogpunt denken over samenlevingsopbouw na een interventie en wat zijn de mogelijke gebreken hiervan?

IV Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk 1 wordt begonnen met het onderzoeken van het dominante denkraam in de internationale politieke theorie. Ook wordt toegelicht wat in dit op rechten gebaseerde denkraam gemist wordt. In hoofdstuk 2 wordt dit denkraam afgezet tegen het denken van politieke theorie vanuit een zorgethisch perspectief. Hierbij zal worden bekeken welke implicaties dit denken heeft voor internationale politieke theorie. De eerste twee hoofdstukken vormen een theoretisch onderbouwde introductie van hoofdstuk 3, waarin het zwaartepunt van deze thesis ligt.

In hoofdstuk 3 wordt de nadruk gelegd op hoe vanuit zorgethisch oogpunt kan worden gedacht over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. In dit hoofdstuk wordt ook aandacht geschonken aan de zwakke elementen van het zorgethisch perspectief. Zo komt ook het tegengeluid aan bod.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 een visie uiteengezet ten aanzien van de samenlevingsopbouw in de periode na een interventie. Ook hierbij worden zorgethische argumenten gebruikt.

Tot slot staat hoofdstuk 5 in het teken van de conclusie. In de conclusie wordt geprobeerd antwoord te geven op de probleemstelling en komt de onderzoeker zelf aan het woord.

.

1 HET DOMINANTE DENKRAAM BINNEN INTERNATIONALE POLITIEKE THEORIE

Een foto van het herenigde Jeruzalem, waar Palestijnse wijken wel tot de stad behoren maar achter de muur liggen.

(Abu, 2014)

1 HET DOMINANTE DENKRAAM BINNEN INTERNATIONALE POLITIEKE THEORIE

Inleiding

In het inleidende hoofdstuk is ingegaan op de discussie over de onderliggende ethiek van de politieke theorieën. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke gevolgen het dominante denkraam heeft voor het denken over de internationale betrekkingen. De vraag wordt onderzocht welke moraliteit uitgaat van het rechtvaardigheids-ethische perspectief en wat het betekent wanneer volgens het dat denkraam wordt nagedacht over de relatie tussen landen en de verantwoordelijkheden die zij ten aanzien van elkaar hebben.

Voor het antwoord op deze vraag wordt het werk van Fiona Robinson bestudeerd (1997, 1999, 2010). Zij is gespecialiseerd in internationale betrekkingen, zorgethiek en politieke theorie. Ook wordt het werk van Virginia Held (2006) bekeken. Zij is een politiek filosofe en zorgethica. Robinson en Held hebben zich allebei nadrukkelijk beziggehouden met ethiek in de internationale betrekkingen. De verwachting is dat in hun werk ook een antwoord is te vinden op de vraag welk ander ethisch perspectief op dit moment weinig aandacht krijgt door het dominante denkraam.

1.1 De onderliggende ethiek in de internationale politieke theorie

In politieke theorie die zicht richt op de internationale betrekkingen wordt nagedacht over hoe landen wereldwijd invulling geven aan de relaties die zij onderling hebben. De onderliggende ethiek van de dominante politieke theorieën met betrekking tot de internationale betrekkingen is gebaseerd op de rechtvaardigheidsmoraal en het liberalisme. In die theorieën wordt abstract geredeneerd en staan westerse liberale waarden zoals autonomie en vrijheid centraal. In de theorieën worden landen als rationele en politieke actoren beschouwd, en wordt voorgeschreven hoe zij zouden moeten handelen (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006).

Dit voorschrijvende en normerende karakter van de politieke theorieën is na de Eerste Wereldoorlog ontstaan, met als doel de soevereiniteit van landen te beschermen en daarmee oorlog te voorkomen. Sinds de Tweede Wereldoorlog wint het realisme terrein. Hiermee wordt bedoeld dat landen realistisch handelen met het oog op hun (economisch) eigenbelang. De leer van de internationale betrekkingen schrijft voor hoe de belangen van landen in geval van conflict beschermd kunnen worden (Held, 2006, pp. 154-155).

Het voorschrijvende karakter van het dominante denkraam geeft invulling aan het contractdenken binnen de internationale betrekkingen, waar bij de rechten en plichten van landen worden vastgelegd. Op deze manier wordt geprobeerd te bereiken dat landen hun autonomie en vrijheid op een rechtvaardige en gelijkwaardige manier kunnen blijven genieten (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006).

In het contractdenken staat de idee van de soevereine staat centraal. Dit idee speelt een belangrijke rol in het onderzoek naar de gevolgen van het denken volgens het dominante normatieve denkraam (Robinson, 1999). In de volgende paragraaf wordt dit verder omschreven.

1.2 De staat als losse drager van rechten

Het idee van de soevereine staat is ontleend aan het liberale idee van persoonlijke vrijheid voor gelijkwaardige individuen. Persoonlijke vrijheid wordt gezien als het vrij zijn van inmenging door de overheid. Dit wordt negatieve vrijheid genoemd (Berlin, in Robinson, 1999, p. 56). Met dit idee wordt ervan uitgegaan dat ieder rationeel individu in vrijheid tot de juiste keuzes komt om zijn eigenbelang te dienen. Hoe groter het recht op niet-inmenging, des te groter de persoonlijke vrijheid. Deze vrijheid en andere mensenrechten zijn gegarandeerd door een systeem van individuele rechten dat de rechten van burgers beschermt (Robinson, 1999, p.57).

Het idee van individuele rechten en het principe van niet-inmenging liggen aan de oorsprong van het idee van de soevereine staat. Landen worden binnen het internationale systeem gezien als autonome dragers van individuele rechten. Ieder land wordt gezien als gelijkwaardig en heeft dus dezelfde rechten. De voor deze thesis belangrijkste rechten zijn het recht op niet-inmenging in binnenlandse (politieke) aangelegenheden en het recht op non-interventie. Ieder land geniet deze rechten en andere landen hebben de plicht om deze te respecteren. Dit geeft het contractdenken in de internationale betrekkingen weer: ik respecteer jouw territoriale integriteit en daarmee versterk ik het systeem waarin van jou wordt verwacht dat je de mijne zult respecteren (Robinson, 1999, pp. 60-61). In de volgende paragraaf worden de gevolgen van dit denken besproken.

1.3 Het gebrek aan ruimte voor morele vragen

Het dominante denkraam in de internationale betrekkingen gaat uit van neutraliteit. Die neutraliteit is gelegen in het feit dat ieder land een gelijkwaardige actor is. Dit zorgt voor problemen wanneer deze gelijkwaardigheid er niet blijkt te zijn. Een ongelijkwaardig land in het huidige systeem kan aanspraak doen op het recht op niet-inmenging of non-interventie, maar daarmee raakt het enkel in een isolement omdat het zijn positie en die van zijn burgers daar niet mee verbetert. Dit komt doordat het systeem erop gericht is om individuele rechten en negatieve vrijheid te bevorderen. Dit zorgt ervoor dat landen zich in relatie tot elkaar op een abstracte manier verhouden omdat hun formele verantwoordelijkheid en plicht volgens het contract niet verder reikt. De vraag wie de verantwoordelijkheid of plicht heeft om landen die afhankelijk zijn van andere landen te helpen, wordt door het contractdenken niet beantwoord (Robinson, 1999).

Het dominante denkraam in de internationale betrekkingen biedt weinig ruimte voor dit soort morele vragen over verantwoordelijkheid (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006). De oorzaak hiervan is drieledig. Ten eerste werken morele vragen belemmerend bij het heersende politieke realisme waarbij naar macht wordt gestreefd. Ten tweede worden morele vragen in de dominante traditionele politieke theorieën weggedrukt, omdat ze een onderscheid maken tussen theorie en praktijk. Morele vragen zijn onderdeel van een voorschrijvende theorie die toepasbaar is in de praktijk. Doordat de theorie in het rechtendiscours vast staat, is er in de praktijk zelf geen ruimte meer voor morele vragen. Ten slotte ligt de focus van het denkraam op landen, instellingen, structuren en systemen in plaats van op individuen. Het is moeilijker om morele vragen te stellen aan landen die politiek bedrijven dan aan individuen die op hun mens-zijn kunnen worden aangesproken (Robinson, 1997, p. 115).

Om anders na te gaan denken over verantwoordelijkheid in de internationale politieke theorie is volgens Robinson (1997, 1999) en Held (2006) een zorgethisch perspectief nodig. Een zorgethisch perspectief biedt volgens hen een kader waarmee op een andere manier naar internationale betrekkingen kan worden gekeken. Hierbij staat relationaliteit centraal (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006).

1.4 Conclusie

Dit hoofdstuk begon met de vraag welke gevolgen het dominante denkraam in de politieke theorie heeft voor het denken over internationale betrekkingen. Ook werd de vraag gesteld welk ethisch perspectief in het denkraam wordt gemist. In het werk van de denkers Robinson en Held werd op deze vragen een antwoord gezocht.

Er kan worden geconcludeerd dat het dominante denkraam in de internationale politieke theorie een ondoorziene moraliteit met zich meedraagt. Het uitgangspunt van autonome en gelijkwaardige soevereine staten houdt geen rekening met de unieke omstandigheden en eigenschappen van een land die dat land machtiger of zwakker kunnen maken. Door dit uitgangspunt is het dominante denkraam normatief. Dit komt doordat verantwoordelijkheden beperkt blijven tot het formele contractdenken. Hierdoor voelen machtigere landen geen concrete verantwoordelijkheid om de zwakkere landen of inwoners van een zwakker land te helpen. Als gevolg bestaat de kans dat deze landen of burgers in een isolement raken.

De tweede conclusie van dit hoofdstuk is dat morele kwesties het denken over internationale betrekkingen lastiger maken. Het is daarom makkelijker om via het traditionele normatieve denkraam te blijven denken en handelen. Zo drukt het dominante denkraam een ander (zorg)ethisch perspectief weg.

Die tweede conclusie raakt de kern van dit onderzoek. Het systeem houdt zichzelf en de bijbehorende ongelijke machtsverhoudingen in stand. Dit gebeurt doordat in abstracte, formele regels en plichten gedacht blijft worden, en doordat concrete verantwoordelijkheden tegenover andere landen, instituties of personen niet worden erkend. Het dominante denkraam dient het systeem zoals het is, waardoor een andere manier van kijken moeilijk voet aan de grond krijgt. Een zorgethisch perspectief kan een ander licht werpen op de internationale betrekkingen. Met dit perspectief wordt uitgegaan van een relationeel mensbeeld en wordt anders naar de samenleving gekeken.

In hoofdstuk 2 zal verder worden ingegaan op de vraag hoe vanuit een zorgethisch perspectief over politieke theorie kan worden nagedacht. Ook komen de sterke en zwakke elementen van een zorgethisch perspectief aan bod.

> Peace between peoples....should not be thought
> as "aiming to be left alone in safety,"
> but as achieving "peace as active connectedness.
>
> *Held, 2008b, p.17*

2 ZORG ALS POLITIEKE THEORIE

‘Samen’

(Bakker, 2012)

2 ZORG ALS POLITIEKE THEORIE

Inleiding

In het vorige hoofdstuk werden de gevolgen van het dominante denkraam in de internationale politieke theorie behandeld. In dit denken bleek een relationeel aspect te worden gemist. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe vanuit een zorgethisch perspectief over politieke theorie kan worden nagedacht en wordt antwoord gegeven op de vraag welke bijdrage hiermee wordt geleverd aan de internationale betrekkingen.

Het antwoord op de vraag wordt gezocht bij politiek theoretica Joan Tronto. Zij schrijft in *Moral Boundaries* (1993) over het denken over zorg als politieke theorie. De verwachting is dat bij haar een antwoord kan worden gevonden op de vraag hoe zorg als een concept kan worden beschouwd van waaruit politiek kan worden gedacht. Haar denken wordt vergeleken met dat van Robinson (1997, 1999, 2010, 2011) en Held (2006). Om antwoord te geven op de vraag hoe het begrip verantwoordelijkheid vanuit een relationeel perspectief wordt gezien, worden hierover verschillende opvattingen beschreven. Hiervoor wordt het werk van de eerdergenoemde auteurs en van feministe Nell Noddings (1984) bestudeerd en met elkaar vergeleken. Omdat zij specifiek hebben nagedacht over verantwoordelijkheid op wereldwijde schaal vermoed ik bij hen een duidelijk antwoord te kunnen vinden. Centraal in dit hoofdstuk staan de gevolgen die deze bevindingen hebben voor het denken over internationale betrekkingen.

2.1 Zorg als middelpunt van politieke theorie

Het nadenken over zorg als een politieke theorie heeft een belangrijke impuls gekregen door politiek theoretica Joan Tronto (1993). Met die politieke theorie zet zij zich af tegen het dominante denken over samenleven in termen van rechten in plaats van in termen van zorg en betrokkenheid. Ze laat een ander licht schijnen op het dominante denken in politieke theorie door zorg centraal te stellen in plaats van rechten, en kijkt vervolgens wat er verschuift. In *Moral Boundaries* (1993) beperkte zij zich niet tot nationale democratieën, maar dacht zij na over zorg als internationaal politiek concept. Dit maakt dat haar theorie van belang is voor dit onderzoek.

Ze strijdt in haar boek onder andere tegen de scheiding tussen moraliteit en politiek. Deze kunnen volgens Tronto (1993, pp. 6-7) niet los van elkaar worden gezien omdat van politiek ook altijd een bepaalde moraliteit uitgaat. Dit bleek ook uit de verkenning van het rechtendiscours van de internationale politieke theorie in het eerste hoofdstuk. Hier kan anders over gedacht worden wanneer het dominante autonome mensbeeld wordt ingeruild voor een denken waarbij wordt uitgegaan van onderlinge afhankelijkheid. Wanneer vanuit zorg wordt gedacht is er aandacht voor de particulariteit en context van unieke concrete personen. Zorgethiek is gebaseerd op het feit dat ieder mens afhankelijk is van zorg. Iedereen wordt gezien als zorggever en zorgontvanger (Tronto, 1993).

Tronto (1993) legt hiermee de basis voor een ander soort denken over de politieke theorie met betrekking tot internationale betrekkingen. In het eerste hoofdstuk werd duidelijk dat landen als autonome, rationele actoren worden gezien. Door vanuit een zorgethisch perspectief te kijken wordt de particulariteit en daarmee de historie en cultuur van ieder land zichtbaar. Op die manier kunnen relaties tussen landen op een meer gelijkwaardigere manier worden ingevuld. Er wordt rekening gehouden met de context waarin zij

zich bevinden (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006).

Tronto (1993, 2013)heeft een gefaseerd zorgmodel ontwikkeld dat ook behulpzaam is bij het nadenken over (internationale) politiek. Het denken over zorg als een politieke theorie wordt in de volgende paragraaf besproken.

2.2 Zorg als concept van waaruit nagedacht kan worden over politiek

Tronto (1993, p. 103) ziet het zorgen als een eigensoortige activiteit die alles omvat wat mensen doen om hun wereld zo in stand te houden, te continueren en te herstellen dat ze daarin zo goed mogelijk kunnen leven. Die wereld omvat hun lichamen, hun mens-zijn en hun omgeving die ze trachten samen te weven tot een complex, het leven ondersteunend web. Deze voortdurende praktijk richt zich op het vervullen van *needs* van behoeftigen. Dit krijgt vorm in vijf fasen: oog hebben voor (*attentiveness*), ervoor zorgen dat (*responsibility*), zorgen (*taking care of*), reageren op zorg (*responsiveness*) en zorgen met elkaar (*caring with*) (Tronto, 1993, pp. 126-136; 2013, pp. 34-36).

De eerste fase richt zich op het opmerken van zorgbehoeften. Er wordt een beroep gedaan op ontvankelijkheid. De tweede fase draait om een gevoel van concrete verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de zorg georganiseerd wordt. De zorg moet vervolgens competent en met kunde worden uitgevoerd. De reactie op de ontvangen zorg is daarom van belang. Dit vraagt om besef van responsiviteit. Ten slotte moet het besef leven dat zorgen iets is wat mensen met elkaar moeten doen. Solidariteit is daarbij van belang (Tronto, 1993, pp. 126-136; 2013, pp. 34-36).

Dit concept is toepasbaar op interpersoonlijk en politiek niveau. Morele eigenschappen zoals ontvankelijkheid, verantwoordelijkheid, competentie, responsiviteit en solidariteit zijn de waarden die zorg als politieke theorie op internationaal niveau vormgeven (Robinson, 1997, 1999; Held, 2006).

Wanneer dit wordt vertaald naar de internationale politiek zijn een aantal zaken voor deze thesis interessant. Zorgen betekent voor Tronto (1993) een gerichtheid op het goed van de ander. Dit vraagt om een speciale houding waarbij men zich bewust is van de ongelijke relatie tussen zorggever en zorgontvanger en waarbij men oog heeft voor de kwetsbaarheid van de hulpbehoevende. In deze relatie vindt de onderlinge afstemming van de zorg plaats. De ontvanger wordt als gelijke gesprekspartner gezien en heeft hier dus iets over te zeggen (Tronto, 1993, pp. 126-136). Dit is van belang voor dit onderzoek omdat humanitair ingrijpen meestal voorkomt in situaties waarin sprake is van extreme afhankelijkheid en kwetsbaarheid. Zorg kan daarbij snel als paternalistisch of als overheersend worden ervaren. Deze afstemming is in dat geval dus belangrijk.

Het oog hebben voor de mensen die hulp nodig hebben vraagt om een ontvankelijke houding voor de *needs* van anderen. Het negeren hiervan wordt gezien als een moreel kwaad. Op internationaal niveau is het verschil tussen negeren en onwetendheid een lastige kwestie. Denk bijvoorbeeld aan de behoeften van mensen aan de andere kant van de wereld, waar we ons minder bewust van zijn. Een zwak element van zorgethiek is de partijdigheid bij het gehoor geven aan behoeftigheid (Tronto, 1993, p. 142).

Ten slotte is de opvatting van Tronto (1993, pp. 131-133) over verantwoordelijkheid in de internationale politiek van belang voor dit onderzoek. Het idee van onderlinge afhankelijkheid brengt in haar visie een breed en concreet gevoel van verantwoordelijkheid met zich mee. Die verantwoordelijkheid strekt zich wereldwijd uit en richt zich op het handelen (of het bewust uitblijven daarvan) en de gevolgen. De opvatting van Tronto (1993) denkt ook na over de verantwoordelijkheid van mensen voor de *needs* waarbij ze een verschil kunnen maken. Deze visie van Tronto (1993) laat een ander licht schijnen op de relaties in de internationale betrekkingen, en dit helpt om de probleemstelling van deze thesis te beantwoorden.

In de volgende paragraaf wordt besproken hoe er binnen zorgethiek verschillend gedacht wordt over het relationele mensbeeld. Ook wordt ingegaan op de brede opvatting van verantwoordelijkheid op wereldwijde schaal die Tronto (1993) daaraan verbindt.

2.3 Verschillende zorgethische opvattingen over verantwoordelijkheid

Het relationele mensbeeld dat ten grondslag ligt aan zorgethiek leidt tot verschillende opvattingen over verantwoordelijkheid. Noddings (1984) beargumenteert dat de verantwoordelijkheid om te zorgen voor haar is beperkt tot particuliere personen met wie ze een concrete relatie heeft. Het doel van zorgen is voor Noddings (1984) het versterken van het welbevinden van de ander. Een verantwoordelijkheid voor niet-concrete anderen op wereldwijde schaal is volgens haar te moeilijk om goed in te vullen. Hierdoor blijft het positieve effect van de zorg uit.

In tegenstelling tot Noddings zien Robinson (1997, 1999, 2006, 2010, 2011) en Held (2006) in het relationele perspectief een waardevol instrument om op een andere manier te kijken naar verantwoordelijkheden op wereldwijde schaal. Ze sluiten zich hiermee aan bij de opvatting van Tronto (1993), die uitging van een brede, concrete verantwoordelijkheid. Een zorgethisch perspectief maakt zichtbaar welke *needs* worden genegeerd. Het perspectief biedt de mogelijkheid om kritisch te kijken naar (en na te denken over) ongelijkheid en crises in de wereld (Robinson, 2006, 2010). Doordat zorgethiek inzicht geeft in de macht van regeringen om ergens wel of niet in te grijpen, zal deze opvatting van verantwoordelijkheid ervoor zorgen dat mensen ook door problemen van onbekenden op grote afstand worden aangesproken op hun concrete verantwoordelijkheid. Robinson (1997, p. 123) ziet dit niet als een voorschrijvende norm, maar als een praktische gids om mensen te helpen die op verschillende manieren met elkaar verbonden zijn.

De opvatting van Tronto (1993) geeft inzicht in welke landen een bepaalde verantwoordelijkheid hebben, aldus Held (2006). Ze pleit ervoor dat machtige landen deze verantwoordelijkheid nemen en zich in moeten zetten om bijvoorbeeld honger in arme landen te voorkomen. Ze beargumenteert dat de focus in de internationale betrekkingen moet komen te liggen op het actief werken en bouwen aan zorgrelaties tussen landen op wereldwijde schaal (Held, 2006, pp. 159-162). Evenals Robinson (1997) ziet ze het zorgethisch perspectief als een gids die de landen in deze relaties kan sturen (Held, 2006).

Noddings stelt dat het zorgethisch perspectief niet de bouwstenen biedt om op macroniveau over zorg na te denken. De verantwoordelijkheid wordt dan te groot en de zorggever holt zichzelf uit (Noddings, 1984). Robinson en Held vinden elkaar in de overtuiging dat zorgethiek als kritisch kader wel degelijk helpt om te kijken naar de verantwoordelijkheid voor de samenleving op wereldwijde schaal. Het argument van Noddings dat zorg op grote afstand moeilijk is vorm te geven en dat het resultaat daardoor uitblijft, is voor Robinson en Held geen reden om *needs* op grote afstand te negeren. Het appel op een gevoel van concrete verantwoordelijkheid weegt voor hen zwaarder. Robinson en Held zijn zich daarbij ook bewust van het mogelijke paternalisme en de partijdigheid. Dit zijn de eerder genoemde zwakke elementen van het zorgethisch perspectief. In het volgende hoofdstuk wordt verder op deze elementen ingegaan, als het dilemma aan bod komt of wel of geen militaire middelen moeten worden ingezet voor humanitaire doeleinden.

In de conclusie wordt antwoord gegeven op de deelvraag die in de inleiding van dit hoofdstuk werd gesteld.

2.4 Conclusie

In hoofdstuk 1 is duidelijk geworden dat er sprake is van een rechtvaardigheidsmoraal in politieke theorie. In dit rechtendiscours is weinig aandacht voor morele vragen en wordt een relationeel aspect gemist. In dit hoofdstuk is geprobeerd antwoord te geven op de vraag hoe zorg als een politieke theorie kan worden beschouwd, wat de mogelijke gebreken hiervan zijn en welke bouwstenen dit biedt voor het denken over internationale betrekkingen.

Zorgethici zien zorgen als een voortdurende praktijk waarin mensen handelen om de wereld zo goed mogelijk te behouden voor de toekomst. Doordat het zorgperspectief uitgaat van onderlinge afhankelijkheid, brengt het andere dingen aan het licht dan het rechtendiscours.

Door dit andere licht van het zorgethisch perspectief worden vragen gesteld over verbondenheid en wordt nagedacht over hoe invulling kan worden gegeven aan de samenleving. De implicatie voor de internationale politieke theorie is dat zorg ook op macroniveau als een voortdurende praktijk kan worden beschouwd. Dit wil zeggen dat het concept van de vijf fasen van zorg en de bijbehorende morele elementen (Tronto, 1993, 2013) kan worden gebruikt om (anders) na te denken over de politieke theorie ten aanzien van de internationale betrekkingen. Een zorgethisch perspectief biedt zo een relationeel kader waarmee op een andere manier kan worden gekeken naar de relaties die landen wereldwijd met elkaar hebben.

Een zorgethisch perspectief geeft inzicht in de macht van politiek om ergens in te grijpen. Landen die daartoe in staat zijn wordt gevraagd om hulpbehoevende landen te helpen. Alhoewel dit geen norm of plicht is, maakt het landen wel bewuster van hun positie in het web van relaties. Zorgethiek doet hier een beroep op het gevoel van concrete verantwoordelijkheid in plaats van op de formele verantwoordelijkheid die het contractdenken met zich meebrengt als onderdeel van de rechtvaardigheidsmoraal. Het zorgethisch concept biedt de betrokkenheid en de nuance die in het afstandelijke en abstracte dominante denkraam gemist werden. Hierbij moeten het paternalisme en de partijdigheid niet uit het oog worden verloren.

Zorgethici denken verschillend over de opvatting van verantwoordelijkheid. Noddings (1984) houdt iedereen verantwoordelijk voor zijn concrete relaties in persoonlijke kring en denkt niet verder. Ze gaat er aan voorbij dat mensen in een situatie kunnen zitten die het zorgen onmogelijk maakt. Dit is een belangrijk punt voor de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Een humanitaire interventie is er op gericht zo'n isolement te voorkomen.

Het nieuwe zorgethische perspectief van waaruit naar de internationale politieke theorie kan worden gekeken is aanleiding om op een andere manier na te denken over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Dit wordt in het volgende hoofdstuk onderzocht.

A care ethic provides a substantive basis for applying the ethics of responsibility.

Tronto, geciteerd in Robinson, 2011, p.85

3 EEN ZORGETHISCHE REFLECTIE OP DE INZET VAN MILITAIRE MIDDELEN VOOR HUMANITAIRE DOELEINDEN

De kust van Normandië tijdens D-Day. Het begin van de bevrijding.

(Turner, n.d.)

3 EEN ZORGETHISCHE REFLECTIE OP DE INZET VAN MILITAIRE MIDDELEN VOOR HUMANITAIRE DOELEINDEN

Inleiding

In het vorig hoofstuk is aangetoond hoe het denken in de politieke theorie verandert wanneer zorg centraal komt te staan. Er wordt aanspraak gedaan op een brede concrete verantwoordelijkheid. Hiermee is antwoord gegeven op het eerste deel van de probleemstelling. Dit hoofdstuk gaat in op de vraag hoe vanuit zorgethisch perspectief kan worden nagedacht over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Daarbij komen ook de mogelijke gebreken van dit perspectief aan bod.

Om deze vraag te beantwoorden richt ik me op Tronto (2008). Zij laat zien hoe militaire humanitaire interventie een vorm van zorg kan zijn. Ik vergelijk haar visie met die van Robinson (1999,2011) en Held (2008a, 2008b), die zich hier ook nadrukkelijk mee bezig hebben gehouden. Zij nemen op dit punt een andere positie in. De aandachtspunten van Neta Crawford (2002) worden ook meegenomen. Zij is deskundige op het gebied van internationale betrekkingen. De mogelijke gevaren van een zorgethisch perspectief bij militaire humanitaire interventie worden aan de hand van deze auteurs besproken.

Er worden ook vraagtekens gesteld bij het zorgethisch denkraam. Filosofen Bat-ami Bar (2008) en Jess Kyle (2013) hebben hun twijfels bij het zorgethisch perspectief. Hun bedenkingen worden in kaart gebracht en vergeleken met de standpunten van de eerder in dit hoofdstuk genoemde auteurs.

3.1 De aanleiding tot een zorgethische doordenking van militaire humanitaire interventie

Terugkijkend op een bloedige eeuw met twee wereldoorlogen, doet Joan Tronto (2008) een poging om te bekijken of zorgethiek kan helpen om op een andere manier te kijken naar de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Ze introduceert hiervoor een nieuwe en bredere definitie van het woord '*peacekeeping*'. *Peacekeeping* staat in het internationale discours voor de inzet van neutrale troepen om een overeengekomen eind aan een conflict te bewerkstelligen tussen twee partijen. Tronto voegt nog iets aan deze definitie toe. Met *peacekeeping* bedoelt ze de inzet van troepen om burgers te beschermen van wie de levens worden bedreigd door oorlogsgeweld. Hiermee bedoelt ze alle vormen van militaire middelen die voor humanitaire doeleinden worden ingezet. *Peacekeeping* is dus iets anders dan een humanitaire interventie bij een natuurramp of een militaire inventie waarbij troepen met politieke doeleinden worden ingezet (Tronto, 2008, pp. 180-184).

Op basis van het begrip *peacekeeping* kijkt Tronto naar de introductie van *The Responsibility to Protect (R2P)* (International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001). Dit is een verdrag van de Verenigde Naties waarin is vastgelegd hoe de internationale gemeenschap mag ingrijpen bij schendingen van mensenrechten. De introductie van R2P was voor Tronto aanleiding om vanuit een zorgethisch perspectief na te denken over militaire humanitaire interventie (Tronto, 2008).

In R2P zijn de noden van burgers het uitgangspunt. Hierin ziet Tront (2008) een verschuiving van het denken in rechten naar een denken in concrete verantwoordelijkheden. Dit is een belangrijk punt. Het betekent dat een land zijn ogen niet kan sluiten voor wat ver weg gebeurt. Tronto (2008) stelt hiermee vast dat er sprake is van een verandering van moraliteit in de internationale betrekkingen. Het uitgaan van de noden van burgers als gevolg van een gevoel van een brede concrete verantwoordelijkheid staat aan de basis van de zorgethische interpretatie van R2P door Tronto (2008).

In tegenstelling tot Tronto constateert Robinson (2011) dat deze verschuiving van de moraal een utopie is. Ze beargumenteert dat R2P nog steeds gebaseerd is op mensenrechten. R2P dient volgens haar enkel als een instrument om landen aansprakelijk te stellen en om hen aan de normen te houden. Hierbij mist Robinson (2011) aandacht voor de rol van vrouwen en zorgpraktijken in situaties waarin met een zorgethische bril naar de complexiteit van conflicten gekeken wordt. Doordat R2P te weinig aandacht heeft voor preventie en wederopbouw, is R2P niet meer dan een nieuwe manier om te bekijken onder welke omstandigheden een militaire interventie gelegitimeerd en gerechtvaardigd is. Daarbij ligt de focus op de inzet en het gebruik van macht (Robinson, 2011, pp. 84-96). R2P wordt door anderen (Crawford, 2002; Held, 2008b) een wolf in schaapskleren genoemd: een juridisch argument om interventie te rechtvaardigen.

Evenals Robinson (2011) ziet Held (2008b) geen verschuiving in de poging om vanuit verantwoordelijkheid over moraal te denken. Held (2008b, p. 16) omschrijft de introductie van R2P als een sporadisch helder moment in de politieke theorie waarin men tot verandering wil komen. Dat met R2P de mogelijkheden worden opgerekt om tot een interventie te komen is volgens Held (2008b, pp. 7-11) een gevaarlijke ontwikkeling. De standpunten van Robinson en Held komen later in dit hoofdstuk aan bod.

Tronto (2008) is zich bewust van deze kritiek. Zij schrijft dat een meer op de praktijk gerichte zorgethische doordenking van R2P nodig is om een betere argumentatie te ontwikkelen voor de inzet ervan. Dit wordt in de volgende paragraaf besproken.

3.2 *'Peacekeeping'* als zorgpraktijk

Tronto (2008) benadert *peacekeeping* als een voortdurende zorgpraktijk. Hiermee wil ze de aandacht richten op gender- en ongelijkheidskwesties die volgens haar ten grondslag liggen aan geweld en crises. Door preventie en wederopbouw onderdelen te maken van de zorgpraktijk, wil Tronto (2008) laten zien dat *peacekeeping* niet bij voorbaat gewelddadig is. *Peacekeeping* houdt zich dus niet enkel bezig met interventie. Het voorkomen van conflict en het werken aan een stabiele vrede is de doelstelling. Deze doelstelling moet zo geweldloos mogelijk worden bereikt (Tronto, 2008).

In eerste instantie draait het bij *peacekeeping* om het signaleren van de behoefte aan hulp en om het ontvankelijk zijn hiervoor. Dit betekent niet dat alles direct een aanleiding kan zijn om tot interventie over te gaan. Door hierover na denken kan de afweging worden gemaakt of ingrijpen op zijn plaats is (Tronto, 2008).

Vervolgens moet worden nagedacht over de vraag wie zijn verantwoordelijkheid het is om in te grijpen wanneer mensen in nood verkeren. Tronto (2008) gaat daarbij uit van een breed en concreet gevoel van verantwoordelijkheid dat zich wereldwijd uitstrekt. Ze doet hiermee een beroep op landen, bedrijven en particulieren die volgens haar vaak zelf bijdragen aan de oorsprong van de problematiek (Tronto, 2008).

Wanneer de verantwoordelijkheid is genomen, is het van belang dat alle handelingen binnen de zorgpraktijk zijn gericht op het bereiken van het doel: een stabiele en duurzame vrede (Tronto, 2008).

De wederopbouw is onderdeel van de missie, en start bij aankomst. *Peacekeepers*, de soldaten die de missie uitvoeren, moeten zich hierop instellen en moeten zich tegenover de lokale bevolking in plaats van als autoriteit gedragen als vriend. Op die manier wordt bij een interventie voorkomen dat het idee ontstaat dat

er winnaars en verliezers zijn (Tronto, 2008).

Een zorgethisch perspectief moet als kritisch denkraam dienen waarmee de peacekeeper kan reflecteren. Op deze wijze dient het perspectief als gids bij de uitvoering van de interventie. De eis van het zorgethisch perspectief als reflectief denkraam zorgt voor een radicaal ander uitgangspunt en daarmee worden diegenen die stellen dat R2P er alleen is voor het eigenbelang van machtige landen van repliek gediend (Tronto, 2008).

Ten slotte is het belangrijk om de intentie van de zorgpraktijk goed voor ogen te houden. Zorgethiek heeft de intentie om tegemoet te komen aan de *needs* van mensen in nood, en is gericht op het goed van de ander. Volgens Tronto gaat het op dit punt bij humanitaire interventies vaak mis. Het eigenbelang van de uitvoerende landen weegt bijvoorbeeld zwaarder. Wanneer troepen hun activiteiten niet zien als zorgpraktijk en niet denken in termen van behoeften van mensen die getroffen zijn, is dit een reëel gevaar. Een zorgethisch perspectief helpt om dit probleem te erkennen en om de discussie te starten over het doel van een interventie (Tronto, 2008, pp. 189-196).

Tronto's positieve interpretatie van de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden stuit bij andere zorgethici op weerstand. Er is volgens Robinson (2011) en Held (2008a) te weinig nagedacht over de rol van geweld. Daarnaast is Robinson (2011) van mening dat het denken over een interventie als oplossing voor een crisissituatie juist bijdraagt aan het denken in tegenstellingen, zoals gebeurt in het rechtendiscours. Ook is Held (2008a) van mening dat de gevolgen van R2P voor het internationaal recht ondoordacht zijn. In de volgende paragraaf worden deze kanttekeningen besproken.

3.3 Kanttekeningen bij militaire humanitaire interventie vanuit zorgethisch perspectief

Robinson (2011) en Held (2008a) nemen een andere positie in dan Tronto ten aanzien van R2P. Allebei vinden ze het zorgethisch perspectief bruikbaar bij het nadenken over militaire humanitaire interventies. Zij passen het perspectief echter op een andere manier toe.

3.3.1 Het oprekken van de mogelijkheid om geweld toe te passen

Waar Tronto (2008) in zorgethiek bouwstenen probeert te vinden die interventies verantwoorden, neemt Held (2008a) een andere positie in. In tegenstelling tot Tronto (2008) is Held (2008b) van mening dat R2P een gevaarlijk instrument is omdat het geweld in de wereld hiermee op korte termijn kan toenemen. R2P leidt tot een sterk ontwikkelde noodzaak om tot interventie over te gaan. Als een land de mensenrechten schendt, staat het internationaal recht toe en roept het zelfs op tot ingrijpen door andere landen. Het recht op soevereiniteit verdwijnt hiermee, aldus Held (2008b, pp. 11-12).

De normen waaraan voldaan moet worden om in te grijpen zijn vastgelegd in R2P. Held (2008b, pp. 7-8) beargumenteert dat deze normen onduidelijk zijn omdat ze anders geïnterpreteerd kunnen worden. Dit kan zorgen voor een wetteloze situatie op het moment dat een machtig land zonder overeenstemming van een meerderheid handelt op basis van R2P.

Zorgen betekent voor Held (2008b) het inperken en proberen te voorkomen van geweld. Ze bepleit daarom dat er met een zorgethisch perspectief respect zou moeten zijn voor het internationaal recht, en dat niet op zoek moet worden gegaan naar andere of nieuwe mogelijkheden om een interventie te rechtvaardigen. Gebaseerd op de ervaring dat het recht een succesvol instrument is om afspraken tussen onafhankelijke landen te maken, is dat het beste alternatief om het geweld en de dreiging in de wereld terug

te dringen (Held, 2008b).

Ondanks deze stellingname en haar eerdere kritiek op R2P sluit Held het gebruik van militaire humanitaire interventies niet uit. Ze legt uit dat ze *peacekeeping* niet als een manier van zorg ziet omdat dit een gewelddadig instrument blijft. Ze zou *peacekeeping* daarom ook niet toejuichen. Mocht er desondanks een missie worden uitgevoerd, dan is ze wel bereid om deze na afloop goed te keuren als het doeleinde juist is geweest. Deze tegenstrijdigheid beschrijft ze zelf als een moreel kompas dat kan helpen om een interventie achteraf te rechtvaardigen als die echt moest plaatsvinden (Held, 2008b, pp. 11-14).

Het uitsluiten van geweld is net zo gevaarlijk als de overtuiging om het toe te passen, bepleit Held (2008b, pp. 3-4). Held (2008b) is zich bewust van deze ambiguïteit. Ze zoekt daarom steun in een artikel waarin de feministen Simone de Beauvoir en Kimberley Hutchings met elkaar in gesprek gaan over het toepassen van politiek geweld. Zij reageren op zorgethica Sara Ruddick die zorgethiek omschrijft als een 'politics of peace' die geweld in alle vormen afwijst, maar niet uitsluit (Ruddick, in Held, 2008b, p. 4). Dit laat volgens Hutchings het feministische dilemma zien dat een noodzakelijk kwaad kan zijn in tijden van ongelijke machtsverhoudingen en politiek geweld (Hutchings, in Held, 2008b, p. 4). De Beauvoir stelt dat de basis voor politiek geweld ambiguïteit is. De vraag of het geweld gerechtvaardigd is blijft volgens haar altijd onbeantwoord. Er is geen eenduidig antwoord. Wat overblijft is de verantwoordelijkheid om een besluit te nemen (de Beauvoir, in Held, 2008b, p.4).

Een meer vreedzame wereld moet worden bereikt door met een zorgethische blik in te zetten op internationale verbondenheid. Het (politiek) handelen moet gericht zijn op zorg en op het bouwen en onderhouden van relaties tussen landen wereldwijd (Held, 2006). De waarden van zorgethiek kunnen als gids dienen bij het omgaan met de behoefte van mensen aan vrede en veiligheid (Held, 2008b).

Op die manier kunnen zorgethische argumenten een transformatie van de internationale politiek en de verbondenheid tussen landen bewerkstelligen, beargumenteert Held (2006, pp. 159-162). Belangrijk voor Held (2006) is dat landen en instituties op internationaal niveau hun verantwoordelijk erkennen om wereldwijd te zorgen voor hun burgers. Het tentoonspreiden van militaire, economische en politieke macht moet plaatsmaken voor het actief werken en bouwen aan zorgrelaties. Zo kunnen crises worden voorkomen, aldus Held (2006, 2008b).

Uit de positie van Held blijkt dat zij kritischer staat tegenover militaire humanitaire interventies dan Tronto. Held wil zorgethische argumenten liever gebruiken om na te denken over een vreedzame wereld, dan om die wereld op korte termijn gevaarlijker te maken met gewelddadige interventies. Overigens laat Held wel blijken te beseffen dat militair ingrijpen soms nodig is. Wanneer dit met het juiste humanitaire doel gebeurt, lijkt ze hier vrede mee te hebben.

Het geweld en de gevolgen ervan bij een interventie zijn voor Held (2008a) en Robinson (2011) belangrijke aandachtspunten. Dit wordt in de volgende subparagraaf besproken.

> Care does not necessarily conflict in principle even with justice and rights. They are different substantive concerns that may or may not conflict in particular situations.
>
> *Friedman, geciteerd in Kyle, 2013, p.269*

3.3.1.1 De rol van geweld

Ondanks dat Tronto uitspreekt dat *peacekeeping* zo geweldloos mogelijk moet worden uitgevoerd, zijn Robinson (2011, pp. 95-97) en Held (2008a, pp. 145-159) van mening dat onvoldoende is nagedacht over de rol van geweld. Zij zijn duidelijk in hun afkeuring van geweld en beargumenteren dat in een omgeving waarin geweld het antwoord is op een conflict of op misstanden, dit geweld als morele norm geaccepteerd kan gaan worden (Robinson, 2011; Held, 2008a).

Robinson (2011) vindt steun voor haar standpunt bij politiek filosofe Iris Marion Young. Young (in Robinson, 2011, p. 93) bepleit dat geweld altijd destructief is, ook als het wordt ingezet om een algemeen geaccepteerd moreel doel te bereiken. Door een regel zoals R2P in het leven te roepen worden landen in staat gesteld om legaal deel te nemen aan gewelddadige praktijken. Dit maakt dat dit geweld als moreel juist wordt gezien. Hier zet Young (in Robinson, 2011) zich tegen af.

Robinson (2011, pp. 84-96) voegt hieraan toe dat het in een gewelddadige wereld van belang is om de vaak vicieuze cirkel van vijandigheid te doorbreken. Held (2008b) bepleit dat een interventie die is uitgevoerd met de juiste bedoelingen toch nieuwe vijanden kan maken. Een zorgethisch perspectief is in de ogen van Held (2008b) en Robinson (2011) een bruikbaar denkraam bij het op wereldwijde schaal bouwen aan (sterkere) relaties. Het denkraam moet bijdragen aan een wereld waarin minder geweld plaatsvindt.

Naast de contradictie met de huidige wetgeving en de ambiguïteit rondom het toepassen van geweld, heeft een militaire humanitaire interventie bezien vanuit zorgethisch perspectief ook andere betwistbare elementen. In de volgende paragraaf wordt besproken hoe een interventie ook partijdig of paternalistisch van karakter kan zijn.

3.3.2 De zwakke aspecten van zorg: partijdigheid en paternalisme

Het idee achter de ontwikkeling van *peacekeeping* door Tronto was om recht te doen aan de noden van burgers. Om aan deze zorgethische opvatting van militaire humanitaire interventie tegemoet te komen dacht Tronto vanuit een zorgmoraal, radicaal tegen het rechtendiscours in. Omdat Tronto vooral over zorgethiek dacht, zijn bepaalde zwakke elementen van interventies en van *peacekeeping* minder goed belicht. Daarentegen plaatst met name Robinson (2011) kritische kanttekeningen over partijdigheid en paternalisme bij de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden.

Partijdigheid

Partijdigheid is in hoofdstuk 1 uitgelegd als het partijdig zijn bij het uitkiezen van de zorgontvanger. Wanneer op internationaal niveau over zorg wordt gedacht, speelt dit een belangrijke rol. Robinson (2011), Held (2008a) en Crawford (2002) zetten alle drie vraagtekens bij de intrinsieke motivatie van een land dat overgaat tot een militaire humanitaire interventie. R2P creëert ruimte voor landen om hun ware intentie te verbloemen als een van humanitaire aard. Door de verschuiving van het rechtendiscours naar de zorgmoraal is er geen eenduidigheid over de gerechtvaardigde argumenten. Dit komt doordat humanitaire argumenten op verschillende manieren te interpreteren zijn (Held, 2008a). Hierdoor is de kans op partijdigheid bij het wel of niet erkennen van deze argumenten groter. Deze mogelijke partijdigheid is een zwak element van zorgethiek.

De hierboven genoemde auteurs hebben zich niet uitgesproken over de gerechtvaardigde argumenten. Zij hebben zich geconcentreerd op de uitvoerende landen bij een interventie. Dit roept echter de vraag op of alle in nood verkerende landen of gebieden evenveel prioriteit genieten en gelijk behandeld worden. Tevens kan worden afgevraagd wanneer op meso- en microniveau nagedacht wordt over partijdigheid. Hoe worden de noden van burgers op die niveaus gelijkwaardig behandeld? En hoe is dit vorm

te geven bij *peacekeeping* als zorgpraktijk?

De repliek van Tronto (2008) op deze vragen is dat alle handelingen bij *peacekeeping* gericht moeten zijn op een stabiele en duurzame vrede. Dit impliceert dat er dus geen partijdige besluiten worden genomen omdat dit ongelijkheid in de hand werkt. Partijdige besluiten dragen niet bij aan het doel van de missie.

Paternalisme en macht

Daar waar Tronto vanuit het zorgethisch perspectief een positief beeld schetst van de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden, heeft Robinson (2011) geprobeerd zich te richten op een blinde vlek in dit perspectief die volgens haar kritisch bekeken moet worden. Ze heeft zich met name beziggehouden met het paternalistische discours in zorgethiek. Tronto spreekt over *peacekeeping* als zorgpraktijk, en de interventie is hier een onderdeel van. Robinson (2011) spreekt echter over '*peacebuilding*'. Hiermee bedoelt ze letterlijk het bouwen of werken aan vrede en alle handelingen die hieraan gerelateerd zijn, met uitzondering van de daadwerkelijke interventie zelf (Robinson, 2011).

Het liberale westerse idee dat vrijheid voor een snel bereikte vrede zorgt kan tot problemen leiden, stelt Robinson (2011). Dit is met name het geval na een conflict, wanneer de gemeenschap en haar inwoners bang en kwetsbaar zijn. Paternalisme ligt op de loer wanneer *needs* door krachtige zorggevers worden vervuld en zorgvragers niet in staat zijn om voor zichzelf op te komen. Het werken aan vrede is een langzaam proces waarin het luisteren naar *needs*, het opbouwen van vertrouwen en het hervormen van relaties en instituties centraal staan, bepleit Robinson (2011).

Een ander aandachtspunt voor Robinson (2011) is de historie tussen landen. Veel landen die hulp nodig hebben kennen een koloniaal verleden. Dit verleden beïnvloedt de relatie die landen met elkaar hebben, evenals de houding die zij tegenover elkaar aannemen. Wanneer een land opnieuw en onbedoeld afhankelijk wordt van andere landen, is de historie een extra dimensie bij het nadenken over machtsverschillen en ongelijkheid (Robinson, 2011).

Robinson (2011) keurt een militaire humanitaire interventie niet bij voorbaat af, maar is zich ervan bewust dat peacebuilding een langdurig proces is waarvoor geduld nodig is. Een zorgethisch perspectief moet daarbij niet worden misbruikt voor macht of paternalisme. Daarentegen ziet ze in zorgethiek juist een instrument om de dialoog met elkaar aan te gaan wanneer ongelijke landen of mensen elkaar treffen. Ook kan met zorgethiek kritisch naar de eigen zwakke elementen worden gekeken, omdat zorgethiek reflectief is. In het rechtendiscours is hiervoor geen ruimte (Robinson, 2011).

> Als je snel wilt gaan, ga dan alleen.
> Als je ver wilt komen, ga dan samen.
>
> *(onbekend, n.d.)*

In tegenstelling tot Tronto (2008) neemt Robinson (2011) een meer kritische houding aan waarbij ze rekening houdt met de context van de internationale betrekkingen. Het is interessant dat zij een zorgethisch perspectief gebruikt om kritisch over zorgethische argumenten na te denken. Vanuit dat vertrekpunt laat ze het licht schijnen op onder andere de geschiedenis van het kolonialisme en de invloed hiervan op de zorgrelatie tussen landen. Tronto (2008) heeft hier minder over nagedacht.

Hoewel Robinson (2011) haar bedenkingen heeft bij militaire humanitaire interventies, is dit niet haar belangrijkste bijdrage. Naast bovenstaande kritieken denkt Robinson vanuit een zorgethisch perspectief verder over de moraliteit die uitgaat van een interventie als middel om een conflict op te lossen. De volgende paragraaf gaat verder in op dit denken.

3.3.3 Het belang van anders kijken

Robinson (2011) gebruikt zorgethiek om een ander licht te laten schijnen op militaire humanitaire interventie. Ze wil laten zien dat het begrip 'interventie' en het gebruik ervan in de internationale betrekkingen op zichzelf al problematisch is.

3.3.3.1 Zorgethische reflectie op het begrip 'humanitaire interventie'

De idee van humanitaire interventie zorgt voor een tegenstelling doordat onderscheid wordt gemaakt tussen normale tijden en tijden van crisis, aldus Robinson (2011, p. 18). Deze crises worden als geïsoleerde situaties gezien met een politieke (oorlog of ander geweld) of economische (tekort aan water of voedsel) oorzaak. De interventie dient daarbij als oplossing. Rijkere landen zullen de arme landen voeden, en een volk in onderdrukking zal worden bevrijd. Robinson (2011) wil hiermee aangeven dat het idee van humanitaire interventie het denken in tegenstellingen aanmoedigt: sterk tegenover zwak, vrijheid tegenover onderdrukking en subject tegenover object.

Tronto (2008) spreekt over het denken in winnaars en verliezers, en noemt daarmee ook een tegenstelling die zich voortdoet bij een militaire humanitaire interventie. Zij beargumenteert dat een zorgethisch perspectief kan helpen om deze dichotomie te overwinnen. Robinson (2011) lijkt met haar argument ook de moraliteit van *peacekeeping* te bekritiseren, omdat ook *peacekeeping* als instrument wordt aangedragen in tijden van crisis.

In het werk van Held (2008a) is een soortgelijke tegenstelling te vinden. Zij haalt een voorbeeld aan van politicoloog Stanley Hoffmann. Hoffmann (in Held, 2008a, p. 50) stelt dat vrede de norm is in het dominante denken in de internationale betrekkingen. Landen komen hierdoor pas in beweging wanneer er oorlog is. Hij stelt voor om 'ziek zijn' als norm te introduceren. Op die manier worden landen gedwongen om hun verantwoordelijkheid te nemen en actie te ondernemen bij ziekte. Held (2008a) legt dit uit als preventief handelen, in plaats van dat pas wordt opgetreden bij een crisis.

Andere zorgethici stuiten dus op hetzelfde probleem als Robinson (2011). Zij dragen echter geen specifieke en goed onderbouwde oplossing aan. Robinson (2011) heeft nog verder over het probleem nagedacht. In de volgende subparagraaf wordt beschreven hoe zij vanuit een zorgethisch denkraam heeft nagedacht over hoe de dichotomie kan worden voorkomen.

3.3.3.2 Verder kijken dan het beslismoment

Robinson (2011) beargumenteert dat er verdieping nodig is. Er moet verder worden gekeken dan het beslismoment om tot een interventie te komen. Het denken in tegenstellingen kan worden voorkomen wanneer de aandacht zich richt op de achterliggende oorzaken van humanitaire crises, stelt Robinson (2011, pp. 100-102).

In tegenstelling tot de rechtvaardigheidsethiek biedt zorgethiek hiervoor de bouwstenen, omdat die een narratieve aanpak heeft. Het narratief houdt rekening met gender, religie, ras, klasse en met de context van de concrete ander. Hierdoor is er meer aandacht voor de rol van vrouwen en zorgpraktijken in situaties

van nood. Doordat zorgethiek ruimte laat voor de particulariteit van humanitaire noodsituaties, is er begrip voor machtsverschillen. Dit inzicht helpt om misbruik bij ongelijke relaties te voorkomen. Robinson (2011) plaatst de situaties waarin hulp nodig is in een internationaal, wereldwijd web van relaties. Door op deze manier naar humanitaire hulp te kijken, wil ze bereiken dat preventief actie wordt ondernomen. Op die manier kunnen crises op lange termijn voorkomen worden (Robinson, 2011, p. 102).

In tegenstelling tot Tronto (2008) beargumenteert Robinson (2011, pp. 95-97 dat een zorgethisch perspectief niet voorschrijft wanneer een militaire humanitaire interventie nodig is. Het perspectief wijst andere landen zoals buitenstaanders op de noodzaak van zorg in door oorlog verscheurde samenlevingen. Ze bepleit dat het vooropstellen van zorg als prioriteit in de politieke theorie over internationale betrekkingen de enige weg is naar minder geweld en een vreedzame samenleving (Robinson, 2011, p. 96).

Waar het zorgethisch perspectief door de hierboven besproken auteurs wordt omarmd als denkraam bij het denken over internationale betrekkingen, zijn er ook kanttekeningen te plaatsen. Deze worden in de volgende paragraaf besproken.

> Recognition of the place of care in international ethics, however, may help to prevent "our becoming" comfortable with essentially distancing, depersonalizing, or paternalistic attitudes.
>
> *Robinson, 1997, p. 128*

3.4 Argumenten tegen het gebruik van een zorgethisch perspectief

De filosofen Bat-ami Bar (2008) en Jess Kyle (2013) hebben hun twijfels bij het zorgethisch denkraam. Hun twijfels worden in deze paragraaf in kaart gebracht en vergeleken met de standpunten van de eerder in dit hoofdstuk behandelde auteurs.

3.4.1 De (on)bruikbaarheid van zorgethische waarden in politieke theorie

Filosofe Jess Kyle (2013) maakt zich zorgen over de introductie van zorgethiek en de bijbehorende zorgethische waarden in de discussie over militaire humanitaire interventie. Ze beargumenteert dat de kans groot is dat vanwege morele noodzaak uitzonderingen worden gemaakt wanneer zorgethische waarden centraal komen te staan in het debat. Hier spreekt ze zich tegen uit omdat dit de wereld gevaarlijker maakt en omdat het internationaal recht hiermee op een tweede plaats komt. Ze neemt hiermee hetzelfde standpunt in als Held (paragraaf 3.3.1), al gaf Held meer ruimte aan gevoelens van concrete betrokkenheid door aan te geven dat achteraf goedkeuring aan een interventie zou kunnen worden verleend.

Het maken van uitzonderingen op het internationaal recht draagt bij aan wat Kyle (2013, p. 260) '*the problem of global worldlessness'* noemt. Hiermee bedoelt ze dat de politieke ruimte die is gecreëerd om gezamenlijk in vrijheid te leven door deze uitzonderingen wordt afgebroken. Het gebruik van interpersoonlijke zorgwaarden bij het besluiten over een interventie is daarom volgens Kyle (2013) een geval

van chronische kortzichtigheid. Het morele gevoel van een individu kan dan immers van invloed zijn op de politieke ruimte (Kyle, 2013, pp. 264-265).

Tronto (2008) denkt hier anders over. Zij is van mening dat juist deze waarden een attenderende functie hebben en dat zij vanuit een gevoel van concrete verantwoordelijkheid mogen worden omgezet tot een handeling. Ook Robinson (2011) gebruikt deze waarden als attenderende begrippen, maar geeft duidelijk aan dat verder moet worden gedacht dan het beslismoment. Evenals Kyle (2013) is ook Held (2008a) huiverig voor de inzet van zorgwaarden bij het besluit om tot interventie over te gaan. Held geeft echter wel duidelijk aan dat een interventie op basis van deze waarden achteraf haar goedkeuring kan verdienen.

Vrij naar het denken van Arendt schrijft Kyle (2013, pp. 268-270) over twee typen van zorg. Ze onderscheidt zorg voor jezelf (je individuele primaire levensbehoefte en welzijn) en zorg voor de wereld ('*amor mundi*'). De een is een interpersoonlijk georiënteerde zorg en de ander een op de wereld geconcentreerde oriëntatie. *Amor mundi* beschermt het internationaal recht. Dit wordt gezien als een voortdurend project waarin aan een wereld wordt gewerkt waarin eenieder zich kan ontplooien. Respect voor het recht hoort daarbij (Kyle, 2013). Concreet betekent dit dat op het moment van een interventie in de lijn van *amor mundi* moet worden gekeken naar wat het onderliggende probleem is. Vervolgens moet er een politiek voorstel komen dat breed gesteund en aangenomen wordt. Daarna kan er gehandeld worden. Op deze manier is het recht niet in gevaar en worden uitzonderingen op basis van zorgwaarden uitgesloten (Kyle, 2013).

Kyle (2013) is zich er niet van bewust te zijn dat ook een breed gesteunde maatregel verweven kan zijn met macht. Het idee van *amor mundi* kan daarmee alsnog verbloemend werken. Ook gaat ze voorbij aan het feit dat zorgethiek juist op dit punt een kritisch denkraam kan bieden waarmee hierover kan worden nagedacht (Tronto, 1993; Robinson, 2011).

Tronto (2008), Held (2008a) en Robinson (2011) spreken niet over *amor mundi*. Hier kom ik in de conclusie van dit hoofdstuk op terug.

Een ander tegengeluid is te horen van Bar (2008). Zij spreekt haar twijfels uit over het vermengen van zorgethische waarden met macht. Dit is te lezen in de volgende subparagraaf.

3.4.2 Devaluatie van zorg als waarde

Bar-Ami Bar (2008) is filosofe en zet vraagtekens bij het politiek maken van zorgethische waarden. Ze is van mening dat morele theorie niet moet worden gebruikt om politieke instellingen, praktijken en acties – waaronder militaire humanitaire interventies – te legitimeren.

Hiermee bedoelt ze niet dat men niet door een normatieve lens naar politiek mag kijken, maar geeft ze aan dat normen in de politiek niet los kunnen worden gezien van de politieke macht. Bar (2008 pp. 21-24) bepleit dat zorg als politieke waarde vloeibaar wordt, en zal worden aangetast om wetgeving en beleid te realiseren. Hierdoor zal zorg niet anders zijn dan andere politieke waarden en verliest zorg zijn meerwaarde als verbindende factor en als stip aan de horizon.

Het denken van onder andere Held (2006) is volgens Bar (2008) gericht op het laten zien van het gebrek aan waarden en normen in de huidige dominante morele theorieën. Omdat zorgethiek gebaseerd is op een relationeel mensbeeld, wordt die door Held (2006) gezien als een betere morele theorie, zo interpreteert Bar (2008). Ze beargumenteert dat voorbij wordt gegaan aan de overstijgende verbindende meerwaarde van zorg doordat men de gebreken van huidige morele theorieën aan wil tonen (Bar, 2008).

Bar (2008) gaat hier voorbij aan de *moral boundaries* (Tronto, 1993). Hier kom ik in de conclusie van dit hoofdstuk op terug.

3.5 CONCLUSIE

Tot dusver is duidelijk geworden dat een zorgethisch perspectief een waardevol alternatief is ten opzichte van dominante politieke theorie. Zorg als politieke theorie gaat uit van onderlinge afhankelijkheid en concrete verantwoordelijkheid. Deze doet aanspraak op landen wereldwijd om voor elkaar te zorgen.
De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt: Hoe draagt het zorgethisch perspectief bij aan de politieke theorie over internationale betrekkingen, militaire humanitaire interventie en samenlevingsopbouw in vergelijking met het dominante ethisch perspectief dat gericht is op rechtvaardigheid? Om hier antwoord op te geven werd in dit hoofdstuk onderzocht hoe vanuit zorgethisch oogpunt kan worden gedacht over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden, en kwamen de mogelijke gebreken hiervan aan bod.

De gelaagdheid van het zorgethisch perspectief

Het zorgethisch perspectief laat een ander licht schijnen op militaire humanitaire interventies. Tronto (2008) geeft aan dat interventie in de vorm van '*peacekeeping*' in haar ogen een vorm van zorg kan zijn. Dit mag bijzonder worden genoemd. Zorg wordt immers niet vaak geassocieerd met militair handelen. Tronto (2008) ziet R2P vanuit het zorgethisch perspectief als een brede concrete verantwoordelijkheid voor landen. Met R2P wordt een beroep gedaan op landen wereldwijd. Andere zorgethici zoals Robinson (2011) en Held (2008a) vinden de positieve framing van humanitaire interventie gevaarlijk. Het biedt machtige landen om hun ware intentie te verbloemen als humanitair ingrijpen.

Bovendien liggen tegenstellingen opgesloten in het karakter van een interventie. Een interventie wordt tenslotte gezien als een oplossing voor een crisis. Dit draagt het risico op machtsmisbruik en paternalisme met zich mee. Daarbij komt dat de betrokken partijen in een situatie van nood ongelijk zijn. Ook roept dit vragen op of in nood verkerende landen en burgers gelijk behandeld worden.

Held (2008a, 2008b) en Robinson (2011) stellen allebei vast dat er te weinig is nagedacht over de negatieve gevolgen van het toepassen van geweld. Zij benadrukken dat geweld altijd een destructieve werking heeft en zij kunnen dit moeilijk rijmen met zorgethiek.

Een andere kanttekening is de implicatie voor het internationaal recht. Het vanuit zorgethiek scheppen van een rechtmatig precedent voor militaire humanitaire interventie zorgt volgens Held (2008a) voor een verruiming van de mogelijkheid om geweld te gebruiken in de wereld. Dit staat volgens haar haaks op hetgeen waar zorg voor bedoeld is. Wat betreft het beslismoment zet Held (2008a) duidelijk uiteen waarom zij vindt dat het internationaal recht de juiste middelen biedt om te beslissen over een interventie. Vanuit zorgethiek zou Held (2008a) dan ook pleiten voor respect voor het internationaal recht. Het recht is immers een succesvol instrument gebleken bij het maken van afspraken tussen onafhankelijke landen.

Over de tegenstrijdigheid die inherent is aan een humanitaire interventie lijkt Tronto (2008) niet te hebben nagedacht. Held (2008a) heeft juist minder nagedacht over het gevoel van concrete verantwoordelijk in tijden van crises. Hier ligt het vertrekpunt van deze zorgethici aan ten grondslag. Tronto (2008a) heeft zich geconcentreerd op de noden van burgers. Vanuit zorgethiek heeft ze geprobeerd om mogelijkheden te vinden om haar gevoel van concrete verantwoordelijkheid binnen de huidige wetgeving in de praktijk te brengen. Door dit vertrekpunt heeft ze minder aandacht voor de implicaties van haar denken voor het internationaal recht en voor de impact van geweld. Held (2008a) neemt juist het recht en de gevolgen van het geweld als uitgangspunt. Hierdoor schetsen zij een genuanceerd beeld van elkaars blinde vlekken, wat waardevol is gebleken bij het beantwoorden van de deelvraag die in de inleiding van dit hoofdstuk is gesteld.

De tegenargumenten van Kyle (2013) en Bar (2008) waren niet overtuigend. Over *amor mundi* als zorgen voor de wereld (Kyle, 2013) hebben de andere auteurs niet nagedacht. Op basis van hun denken kan echter wel een stap verder worden gezet. Met hun denken over een concrete verantwoordelijkheid in een wereldwijd web van relaties, geven zij vorm aan hun zorg voor de wereld. Kyle (2013) heeft dit punt bij de andere auteurs niet gezien te hebben.

Kyle (2013) spreekt daarnaast van een voortdurend project van ontplooiing, en dit wereldbeeld doet romantisch aan. Ook toont Kyle (2013) weinig empathie ten aanzien van mensen in conflictgebieden. In haar denken moet nood beantwoord worden met een politiek proces van maatregelen dat weinig rekening houdt met de urgentie. Dit getuigt van weinig besef van de politieke realiteit.

Bar (2008) beargumenteert moraal niet mag worden gebruikt om politiek te legitimeren. Ze gaat voorbij aan de 'moral boundaries' van Tronto (1993), die daarmee juist aangaf dat moraliteit en politiek niet los van elkaar kunnen worden gezien. Tronto (1993) bepleit dat politiek altijd moreel geladen is, omdat politiek gaat om een positie die je inneemt. Dit argument van Tronto doet afbreuk aan het betoog van Bar On (2008).

Ook gaat Bar (2008) in op het punt dat de ene morele theorie beter zou zijn dan de andere. De in deze scriptie besproken zorgethici willen echter voornamelijk een ander licht laten schijnen op het dominante rechtendiscours. Niet omdat ze dat beter vinden, maar om een situatie van een andere kant te laten zien. Bar (2008) heeft dit anders begrepen.

De zorgethische verkenning laat een gelaagd perspectief zien. De meningen van de aan bod gekomen zorgethici over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden lopen uiteen. Ondanks de stevige kritiek op de positie van Tronto door Robinson en Held, sluiten deze laatste twee een interventie niet uit. De verkenning laat ook zien dat humanitaire interventies geen langdurige oplossing kunnen bieden voor onveiligheid en crises. Dit komt door de tegenstellingen die het begrip 'interventie' met zich meebrengt. De waardevolle bijdrage van zorgethiek komt naar voren door de extra stap die Robinson (2011) in haar denken gezet heeft.

De waardevolle bijdrage van zorgethiek

Robinson (2011) zet de gehele eerdere discussie in een ander perspectief. Ze laat vanuit zorgethiek zien dat humanitaire interventie een begrip is dat intrinsiek nog steeds een rechtendiscours ademt en tegenstrijdigheden met zich meebrengt. Een zorgethische inkadering ervan doet hier niets aan af. Humanitaire interventies kunnen hierdoor niet bijdragen aan het bestrijden van de ongelijkheid in de wereld. Om crises te voorkomen, moet dus anders worden gedacht.

Dit kan worden bereikt door deze crises vanuit een zorgethisch perspectief in een wereldwijd web van relaties te plaatsen. Zorgethiek gaat uit van concrete personen, particuliere behoeften en van de historie en sociale context hiervan. Op deze manier wijst zorgethiek landen op de noodzaak van zorg in conflictgebieden. Tevens wordt een beroep gedaan op de concrete verantwoordelijkheid van landen die wereldwijd met elkaar verbonden zijn. Door op deze manier naar crises en interventie te kijken, lichten ook andere zaken op wanneer wordt nagedacht over geweld en de gevolgen ervan. Dit brengt dan ook noden in beeld die niet direct als crises worden gezien. De bewustwording van deze mondiale verbondenheid zou landen moeten aansporen om preventief te handelen in normale tijden in plaats van dat ze interveniëren in tijden van crisis. Robinson schetst hiermee het meest complete en genuanceerde beeld.

Er is aangetoond dat zorgethische auteurs genuanceerd denken over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Ondanks het feit dat dit beeld niet eenduidig is, betogen Crawford (2002),

Duffield (2007) en Ben-Porath (2008) dat het zorgethisch perspectief een verschil kan maken bij de samenlevingsopbouw na een interventie. Hierop richt ik mij in het volgende hoofdstuk.

You forget that the fruits belong to all
and that the land belongs to no one.

Rousseau, n.d.

4 DE BIJDRAGE VAN ZORGETHIEK AAN DE SAMENLEVINGSOPBOUW NA INTERVENTIE

(Langer, 2012)

4 DE BIJDRAGE VAN ZORGETHIEK AAN DE SAMENLEVINGSOPBOUW NA INTERVENTIE

Inleiding

In het vorige hoofdstuk werd de vraag onderzocht hoe vanuit een zorgethisch oogpunt kan worden nagedacht over de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden. Een verkenning langs verschillende zorgethici laat een genuanceerd beeld zien dat niet eenduidig is. Ook wordt er betoogd om zorgethiek aan te wenden om na te denken over de periode na een interventie. De deelvraag die ik probeer te beantwoorden is hoe vanuit zorgethisch oogpunt kan worden nagedacht over de samenlevingsopbouw na een interventie. Daarnaast ga ik in op de mogelijke gebreken hiervan.

Om deze vraag te beantwoorden richt ik me op Crawford (2002), Ben-Porath (2008), Tronto (2008) en Robinson (2011). Zij hebben zich nadrukkelijk beziggehouden met de samenlevingsopbouw in de periode na een interventie. Ik verwacht in hun werk een antwoord te vinden op de vraag wat het belang is van een zorgethische aanpak bij de wederopbouw van een land, en probeer helder te krijgen waarom dit perspectief veelbelovender is dan het traditionele rechtendiscours. Daarnaast hoop ik inzicht te krijgen in hoe een interventie als de start van de samenlevingsopbouw kan worden gezien. In de volgende paragraaf wordt ingezoomd op deze denkers.

4.1 Zorgethiek als bouwsteen

Verschillende auteurs (Crawford, 2002; Tronto, 2008; Ben-Porath, 2008; Robinson, 2011) hebben nagedacht over de noodzaak en de meerwaarde van een zorgethische aanpak bij de samenlevingsopbouw in de periode na een interventie.

Neta Crawford (2002) is een deskundige op het gebied van internationale betrekkingen en stelt het begrip 'humanitaire interventie' ter discussie. Ze beargumenteert dat ze interventie ziet als een praktijk, en dat ze vraagtekens zet bij de moraliteit die er in het traditionele gebruik van uitgaat. Ook is ze van mening dat er binnen die praktijk meer oog moet zijn voor de gevolgen ervan. Ze bepleit dat interventies vaak een negatief effect hebben en dat er weinig ruimte en aandacht is voor de geïntervenieerde. Dit komt doordat er in veel gevallen sprake is van wij-zij-denken tussen de ingrijpende soldaten en de lokale bevolking. Het gebrek aan dialoog en de beperkte ruimte voor de lokale bevolking om wensen uit te spreken zorgen ervoor dat er na een interventie geen vreedzame samenlevingsopbouw plaatsvindt voor de lange termijn (Crawford, 2002, pp. 425-434).

Crawford (2002, p. 429) ziet in zorgethiek met haar relationele mensbeeld een oplossing om de tegenstelling tussen de ingrijpende landen of soldaten en de lokale bevolking te verkleinen. Ze gelooft in een zorgethisch perspectief omdat het gericht is op het goed van de ander. Door ontvankelijk te zijn voor de *needs* van anderen en niet te handelen uit eigenbelang, kan worden uitgezocht wanneer en hoe een interventie beter verwelkomd zal worden, aldus Crawford (2002).

Ook geeft ze aan dat zorgethiek kan helpen om anders te kijken naar de moraliteit die uitgaat van de

traditionele manier van interveniëren. Crawford (2002) trekt hiermee dezelfde conclusie die Robinson (2011) jaren later zou optekenen. Ze stelt de moraliteit van de praktijk van het interveniëren ter discussie. In haar pleidooi zoekt ze ondersteuning bij Tronto (1993) om de grens tussen moraal en politiek te doorbreken. Bij Robinson (1999) vindt ze het antwoord om anders na te denken over de achterliggende oorzaken van humanitaire nood. Op die manier laat Crawford (2002) zien dat het denken niet moet ophouden bij de interventie op het moment van de crisis.

Robinson (2011, pp. 92-93) pleit er ook voor om vanuit een relationeel mensbeeld te kijken naar de samenlevingsopbouw bij een interventie. Internationaal ingrijpen zou volgens haar de vorm moeten krijgen van ontwikkelingshulp. Men moet zich erop richten om op lokaal niveau initiatieven te ondersteunen om een goed bestuur, de mensenrechten en de rechtstaat te bevorderen. Ze stemt in met Mark Duffield (in Robinson, 2011, p. 100), die in zijn analyse *Development, security and unending war (2007)* betoogt dat men op het gebied van internationale ontwikkeling los moet komen van het eenrichtingsverkeer tussen de leverancier en de begunstigde. Dit proces benadrukt namelijk zowel de verschillen in macht als de afstand die er is tussen de leveranciers van de veiligheid en de mensen in crisisgebieden (Robinson, 2011, p. 100).

De narratieve aanpak van zorgethiek is volgens Robinson (2011) een waardevolle manier om naar de morele uitdaging van onveiligheid en humanitaire crises te kijken. De morele problemen worden in hun context geplaatst en er wordt rekening gehouden met de verschillende karakters, culturen en historie. De aanpak is gericht op het goed van de ander en heeft oog voor de particulariteit van concrete personen. Dit zorgt voor een radicaal ander uitgangspunt dan dat van het traditionele rechtendiscours (Robinon, 2011, p. 102).

Met haar analyse van R2P pleit Tronto (2008) voor de toepassing van een zorgethisch perspectief in de praktijk van humanitaire interventies. Dit is te lezen in paragraaf 3.2. Tronto (2008) introduceert het begrip '*peacekeeping*', waarmee ze R2P ziet als een zorgpraktijk. Ze ziet de samenlevingsopbouw als onderdeel van deze zorgpraktijk. Op het moment van interveniëren begint volgens haar ook het bouwen aan een vreedzame samenleving aan de hand van zorgethische waarden. Deze waarden helpen om recht te doen aan de wensen van lokale burgers. Op die manier draagt zorgethiek bij aan het voorkomen van tegenstellingen tussen de lokale bevolking en de ingrijpende soldaten bij een interventie (Tronto, 2008, pp. 180-184).

Politiek filosofe Ben-Porath (2008) borduurt voort op het denken van Tronto, en stelt voor dat er een relationele component moet worden toegevoegd aan het '*jus post bellum'-denken* ('justice after war'-denken) in internationale politieke theorie. Ze bepleit dat het doel van het internationale beleid er te veel op gericht is om een land na een interventie of een conflict zo snel mogelijk niet meer afhankelijk te laten zijn van hulp van andere landen. Dit leidt volgens haar tot kwalitatief minder goede kortetermijnoplossingen, wat landen hulpeloos maakt.

Ben-Porath (2008, pp. 66-67) beargumenteert dat deze afhankelijkheid geaccepteerd moet worden in de internationale betrekkingen en dat ze een plek moet krijgen in de politieke theorie. Op die manier kan volgens Ben-Porath (2008) de tegenstelling tussen winnaars en verliezers worden overwonnen. Om te voorkomen dat deze afhankelijkheid overheersing in de hand werkt, zoekt ze ondersteuning in het werk van Tronto (1993) en Robinson (1999). Het zorgethisch kader dat deze zorgethici schetsen moet sturend zijn voor een rechtvaardige en gelijkwaardige omgang met afhankelijke landen (Ben-Porath, 2008).

Dit onderzoek heeft laten zien wat de bevindingen zijn van het denken vanuit zorgethisch perspectief op samenlevingsniveau. Hierbij is geconcentreerd op militaire humanitaire interventies en op de periode na een interventie. In de volgende paragraaf wordt bekeken of deze perspectieven nieuwe ideeën voortbrengen over de wereldwijde verhoudingen.

4.2 Zorgethiek als *framework* voor internationale humanisering

In deze laatste verkennende paragraaf wordt bekeken of het zorgethisch denkraam in de internationale betrekkingen kan leiden tot wereldwijde humanisering.

Doordat zorgethiek uitgaat van een relationeel mensbeeld, wordt het op verschillende niveaus gezien als een waardevol alternatief voor het dominante afstandelijke denkraam in de bestaande politieke theorie (Tronto, 1993). De verkenning in deze scriptie begon met het centraal stellen van het begrip 'zorg' in het denken over de samenleving. Vervolgens werd dit idee, vanuit de brede concrete verantwoordelijk die een zorgethisch perspectief kenmerkt, tot een visie gevormd om naar de internationale politieke theorie te kijken (Robinson, 1997, 1999). Op een kleiner niveau is ten slotte de meerwaarde aangetoond voor het directe contact met mensen bij de wederopbouw (Crawford, 2002; Robinson, 1999; Tronto, 2008).

Hierdoor kan worden gesteld dat een zorgethisch perspectief als meerwaarde wordt gezien op micro- (samenlevingsopbouw na een interventie), meso- (samenleving) en macroniveau (internationale betrekkingen). Als het inderdaad zo is dat een zorgethisch denkraam op al deze niveaus toepasbaar is en als de zorgethische argumenten door 'de mensheid' in haar totaliteit geaccepteerd worden en in de praktijk worden gebracht, dan is de constatering van dit onderzoek dat zorgethiek als denkraam structuur kan bieden om tot internationale humanisering te komen.

In dat geval geeft een zorgethisch perspectief op alle niveaus handen en voeten aan het omgaan met gevoelens van concrete verantwoordelijkheid. Daarnaast functioneren zorgethische waarden als gids om de behoeften van mensen in kaart te brengen, waar zij ook zijn, en niet in de laatste plaats die van de zorggever zelf.

In de conclusie wordt antwoord gegeven op de deelvraag die in de inleiding van dit hoofdstuk werd gesteld.

4.3 Conclusie

In dit onderzoek is duidelijk geworden dat zorg als politieke theorie uit gaat van onderlinge afhankelijkheid en concrete verantwoordelijkheid. Deze doet aanspraak op landen wereldwijd om voor elkaar te zorgen. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt: Hoe draagt het zorgethisch perspectief bij aan de politieke theorie over internationale betrekkingen, militaire humanitaire interventie en samenlevingsopbouw in vergelijking met het dominante ethisch perspectief dat gericht is op rechtvaardigheid? Om hier antwoord op te geven werd in dit hoofdstuk geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag hoe vanuit een zorgethisch oogpunt kan worden gedacht over samenlevingsopbouw na een interventie. Ook is bekeken wat de mogelijke gebreken hiervan zijn.

Verschillende zorgethici (Crawford, 2002; Robinson, 2011; Tronto, 2008) bepleiten dat een zorgethische benadering met haar relationele grondslag waardevolle inzichten biedt om de samenlevingsopbouw na een interventie vorm te geven. Doordat zorgethiek uitgaat van een concrete verantwoordelijkheid voor particuliere mensen en gericht is op het goed van de ander, zijn de zorgethici van mening dat de benadering een goed alternatief is voor het traditionele denken. Dit denken was afstandelijk en hield daarmee tegenstellingen in stand, wat problematisch is voor de wederopbouw van een samenleving. Een zorgethisch perspectief dat inzet op onderlinge afhankelijkheid moet een nieuw licht op deze situatie laten schijnen.

Tronto (2008) en Robinson (2011) zien de gerichtheid op het goed van de ander, de ontvankelijkheid voor de *needs* van hulpbehoevenden en de concrete verantwoordelijkheid die aanmoedigt

om te handelen als de meerwaarde van zorgethiek. Daarnaast zien zij dezelfde valkuilen. In een zorgrelatie ligt misbruik van macht of paternalisme op de loer. De zorgethici zijn hier attent op. Het zorgethisch denkraam dient hierbij als reflectiekader. Hiermee lijkt het denken van Crawford (2002) overeen te komen met dat van Tronto (2008) en Robinson (2011).

Het is lastig om kanttekeningen te plaatsen bij de visies van de in dit hoofdstuk benoemde auteurs. Wie wil er nu niet een vreedzame samenlevingsopbouw na een interventie? De bevindingen van dit onderzoek tot nu toe helpen wel om een stap verder te denken. Een zorgethisch perspectief brengt het gevaar van overheersing en paternalisme met zich mee, zeker in de uiterst kwetsbare situatie vlak na een oorlog. Maar dit gevaar doet niets af aan de verantwoordelijkheid van diegenen die in staat zijn om te helpen. Het omzetten van die verantwoordelijkheid in het handelen is een minutieuze activiteit, waarbij men zich bewust moet zijn van de leidende morele waarden. Niet helpen is geen optie, maar te veel of op een verkeerde manier helpen is een risico. Het blijkt de voortdurende worsteling van zorgethiek te zijn om hier de juiste afstemming in te vinden.

Zorgethische argumenten blijken overal van waarde te zijn omdat politieke systemen op alle niveaus van de samenleving beïnvloed zijn door het traditionele rechtvaardigheidsdenken. Dit onderzoek heeft de meerwaarde van zorgethiek en het verschil met het traditionele denken duidelijk aangetoond.

In het volgende hoofdstuk wordt de probleemstelling van dit onderzoekt beantwoordt.

In essence, the story told here...represents the eternal human struggle between compassion, based on recognition of a common humanity, and self-interest.

Weiss & Collins, 1996, p.197

5 CONCLUSIE

Nederland viert de bevrijding van Nazi-Duitsland

(Schilderij, n.d.)

5 CONCLUSIE

Inleiding

'You have a good heart, Jon Snow. It will get us all killed.' Dit zegt Alliser Thorne tegen Jon Snow wanneer zij in de serie Game of Thrones hun dorp willen verdedigen tegen *white walkers,* een soort zombies. Deze *white walkers* zullen op hun weg eerst op een ander volk stuiten dat door Jon en Alliser als vijand wordt gezien, namelijk de zogenoemde *wildlings*. Jon besluit om met zijn leger een verre reis te maken om de *wildlings* te beschermen tegen deze aanval, en om uiteindelijk samen als bondgenoten tegen de *white walkers* te strijden.

Bovenstaande scène uit de prachtige serie Game of Thrones is een metafoor voor wat dit onderzoek aan inzichten heeft laten zien. Voelt iemand zich concreet betrokken bij wat ver weg gebeurt? Luistert hij naar zijn hart? En wat is dan het goede om te doen? Jon Snow denkt vanuit verbondenheid met de *wildlings* ver weg, en handelt uit zijn gevoel voor verantwoordelijkheid. Dit denken vanuit verantwoordelijkheid was voor mij persoonlijk ook aanleiding om deze thesis te schrijven. 'We moeten "iets" doen,' riep ik toen de situatie in Syrië escaleerde. Maar op basis van welk argument kan zo'n besluit worden genomen en hoe wordt de hulp vormgegeven? Op deze vragen reikt dit onderzoek vanuit een zorgethisch perspectief waardevolle inzichten aan.

De hoofdvraag in dit onderzoek is: Hoe draagt het zorgethisch perspectief bij aan de politieke theorie over internationale betrekkingen, militaire humanitaire interventie en samenlevingsopbouw in vergelijking met het dominante ethisch perspectief dat gericht is op rechtvaardigheid?

Het resultaat van dit onderzoek wordt besproken aan de hand van de begrippen 'verantwoordelijkheid', 'macht' en 'besluiteloosheid'. Door hierop te reflecteren wordt de winst van een zorgethisch perspectief bij de inzet van militaire middelen voor humanitaire doeleinden inzichtelijk gemaakt.

Verantwoordelijkheid

Jon Snow gaat in het fragment uit de inleiding af op zijn gevoel. Zijn gevoel geeft invulling aan zijn concrete verantwoordelijkheid. Het oprekken van deze verantwoordelijk heeft iets grenzeloos. Want waar houdt deze verantwoordelijkheid op? Dit is een worsteling die centraal staat in zorgethiek.

Er zijn zorgethici (Noddings,1984) die zeggen dat het gevaarlijk is om deze verantwoordelijkheid op te rekken. Dit oprekken moet volgens hen niet worden gedaan, omdat het de zorggever uit zal putten. Wanneer de zorggever is uitgehold stopt de zorg. Andere zorgethici (Tronto, 1993; Held, 2006; Robinson, 2011) zijn ervan overtuigd dat het gevaar van uitputting geen reden is om een brede en concrete verantwoordelijkheid te ontlopen. Wanneer de zorggever goed voor zichzelf zorgt, moet hij de verantwoordelijkheid kunnen dragen. In een wereld waarin veel ongelijkheid aanwezig is, zien deze zorgethici het als een plicht van machtigere en sterkere landen om de behoeften van zwakkere landen te beantwoorden. Deze plicht komt niet voort uit een contract, maar uit de gedachte dat we op wereldwijde schaal met elkaar verbonden zijn, en daardoor van elkaar afhankelijk zijn.

Hier ligt een belangrijk punt voor zorgethiek, en ik heb aangetoond dat hier verschillend over gedacht wordt. In de zorgethische praktijk is dit dilemma tussen afstand en verbondenheid ook een bekend probleem van zorgverleners (van Heijst, 2008). Hoe betrokken en hoe verantwoordelijk moet iemand zich

voelen? Iemand ontdekt vaak pas waar de grens ligt als hij eroverheen gaat. Soms voelt het echter ook goed om over de grens te gaan, bijvoorbeeld wanneer je luistert naar dat wat je hart je ingeeft.

Een zorgethisch perspectief adresseert die gevoelens. Doordat zorgethiek reflectief is maakt het de beweging om ergens voor te pleiten en daarop terug te keren. Op deze manier laat het perspectief zien en onderkent het dat er iets gebeurt. Er zijn contractdenkers die stellen: als je het niet bent overeengekomen, heb je geen verantwoordelijkheid. Een winstpunt van zorgethiek is dat ze niet uitgaat van een contract maar dat ze die twijfel over de verantwoordelijkheid thematiseert. Hierdoor wordt een element toegevoegd dat concrete mensen aangaat.

Macht

Het doel van zorgethiek is dus niet zorgethiek op zich, maar het aan de orde stellen van het concrete dat in contracten onzichtbaar is gemaakt. Zorgethiek vestigt de aandacht op concrete mensen die lijden, op een concrete behoefte en op een concrete verantwoordelijkheid. Het zorgethisch perspectief onderkent dat hier risico's aan zitten voor de zorggever of voor de hulpverlenende landen.

Met het benoemen van machtsmisbruik, overheersing en paternalisme zijn een aantal van deze risico's bekend. In het contractdenken wordt hier niet over nagedacht. Daar geldt enkel wat wel of niet is afgesproken. Onder die afspraken gaat machtsmisbruik schuil. Bij zorgethiek wordt vervolgens nagedacht over de omstandigheden waarin het contract is afgesloten.

Besluiteloosheid

Gaandeweg deze thesis raakte ik in de war. Wat wil zorgethiek nou!? Zoals eerder te lezen was keurt zorgethiek geweld af, maar sluit het geweld niet uit. Vanuit een zorgethisch perspectief zou iemand adviseren om het internationaal recht te respecteren, maar er moet ook ruimte zijn om dit te negeren wanneer een militaire humanitaire interventie achteraf te rechtvaardigen is.

Door de uitgebreide nuance dwingen zorgethische argumenten geen besluitvaardigheid af. Dit is ook een kritiek die ik op voorhand had. Maar het is niet het doel van zorgethiek om uitspraken te doen of besluiten te nemen.

Zorgethiek maakt het denken over geweld of een interventie ingewikkeld, omdat de ethiek niet rechtlijnig is. Dit is een ander winstpunt. Een zorgethisch perspectief laat de gelaagdheid en complexiteit zien. Het laat zien dat macht een rol speelt, en het geeft aan dat het ene geval totaal anders is dan het andere omdat ook de context ertoe doet.

Dit kwam op mij over als besluiteloosheid. Het resultaat van deze thesis laat zien dat zorgethiek ook niet op eenduidigheid uit is. Ze is daar niet geschikt voor. Zorgethiek heeft geen doel in zichzelf, maar ze wil opdelven. Ze wil iets laten zien dat in het dominante rechtvaardigheids-ethische perspectief niet belicht werd. Dat is de winst.

We are left with the responsibility of judgement.

de Beavoir, geciteerd in Held, 2008b, p.4

6 LITERATUURLIJST

Wetenschappelijke bronnen

Bar, B.-A. (2008). Military Intervention in Two Registers. *The Southern Journal of Philosophy, 46,* 21-31.

Ben-Porath,. S. (2008). Care Ethics and Dependence—Rethinking Jus Post Bellum. *Hypatia, 23,* 2, 61-71.

Crawford, N. (2002). *Argument and change in world politics: Ethics, decolonization, and humanitarian intervention*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Duffield, M. R. (2007). *Development, security and unending war: Governing the world of peoples*. Cambridge: Polity.

Hankivsky, O. (2006). Imagining ethical globalization: The contributions of a care ethic. *Journal of Global Ethics, 2,* 1, 91-110.

Held, V. (2006). *The ethics of care: Personal, political, and global*. Oxford: Oxford University Press.
Held, V. (2008a). *How terrorism is wrong: Morality and political violence*. Oxford: Oxford University Press.
Held, V. (2008b). Military Intervention and the Ethics of Care. *The Southern Journal of Philosophy, 46,* 1-20.

van Heijst, A. . (2008). *Iemand zien staan: Zorgethiek over erkenning*. Kampen: Klement.

Hutchings, K. (2000). Towards a feminist international ethics. *Review of International Studies, 26,* 5, 111-130.

Kittay, E. F., Jennings, B., & Wasunna, A. A. (2005). Dependency, Difference and the Global Ethic of Longterm Care. *Journal of Political Philosophy, 13,*4, 443-469.

Mapel, D. R., Nardin, T. (1992). Convergence and Divergence in International Ethics. In D. R. Mapel & T. Nardin, *Traditions of International Ethics* (pp. 318-319). Cambridge: Cambridge University Press.

Noddings, N. (1984). *Caring, a feminine approach to ethics & moral education*. Berkeley: University of California Press.

Robinson, F. (1997). Globalizing care: Ethics, feminist theory, and international relations. *Alternatives, 221,* 113-133.
Robinson, F. (1999). *Globalizing care: Ethics, feminist theory, and international relations*. Boulder, Colo: Westview Press.

Robinson, F. (2010). After Liberalism in World Politics? Towards an International Political Theory of Care. *Ethics and Social Welfare, 4,* 2, 130-144.
Robinson, F. (2011). *The ethics of care: A feminist approach to human security*. Philadelphia: Temple University Press.

Tronto, J. C. (1993). *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
Tronto, J. (2008). Is *peacekeeping* care work?. In P. DesAutels en R. Whisnant (red.), *Global feminist ethics*. Lanham, Md: Rowman & Littlefield.
Tronto, J. C. (2013). *Caring democracy: Markets, equality, and justice*. New York: New York University Press.

Weiss, T. G., & Collins, C. (1996). *Humanitarian challenges and intervention: World politics and the dilemmas of help*. Boulder, Colo: Westview Press.

Publieke bronnen

Abu. (2014). *Cijfers van een verenigd Jeruzalem dat verdeelder is dan ooit.* Gevonden op 26 juni op http://972mag.com/wp-content/uploads//2014/05/wall2.jpg

Akkermans, S. (2014). *Hoogleraar: militair ingrijpen van VS in Syrië is onverstandig.* Gevonden op 20 juni 2015 op http://www.trouw.nl/tr/nl/4496/Buitenland/article/detail/3723713/2014/08/24/Hoogleraar-militair-ingrijpen-van-VS-in-Syrie-is-onverstandig.dhtml

Boekestijn, A.J. (2013). *De casus Syrië : coalitie van de aarzelaars.* Gevonden op 20 juni 2015 op http://arendjanboekestijn.nl/20130828-de-casus-syrie-coalitie-van-de-aarzelaars

Colijn, K. (2013). *Obama versus Syrië.* Gevonden op 1 mei 2015 op http://www.vn.nl/Opiniemakers/Ko-Colijn/Artikel-Ko-Colijn/Obama-versus-Syrie.htm.
Colijn, K. (2014). *Boosheid is niet genoeg voor ingrijpen tegen IS.* Gevonden op 1 mei 2015 op http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2014/september/13/boosheid-is-niet-genoeg-voor-ingrijpen-tegen-is-1417497

Ellian, A. (2013). *Moet de wereld ingrijpen in Syrië? Eerst goed nadenken.* Gevonden op 20 juni 2015 op http://www.elsevier.nl/Buitenland/blogs/2013/8/Moet-de-wereld-ingrijpen-in-Syrie-Eerst-goed-nadenken-1342341W/

Huiskamp, F. (2013). *Ingrijpen Syrië komt dichterbij. Vier vragen over een mogelijke interventie.* Gevonden op 20 juni 2015 op http://www.nrc.nl/nieuws/2013/08/27/ingrijpen-syrie-komt-dichterbij-vier-vragen-over-een-mogelijke-interventie/

IRCtoP. (2009). *Summary of the Report of the Secretary-General on "Implementing the Responsibility to Protect"*. Gevonden op 1 mei 2015 op http://www.responsibilitytoprotect.org/files/ICRtoP%20Summary%20of%20SG%20report.pdf

Ladji,. S. (n.d.). *War and Peace.* Gevonden op 29 juni 2015 op https://www.pinterest.com/pin/342555115382268992/

Langer. (2012). *Militaire interventie is het probleem, niet de oplossing.* Gevonden op 26 juni 2015 op http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/05/13/militaire-interventie-het-probleem-niet-de-oplossing

Latuff. (2012). *Intervention*. Gevonden op 29 juni 2015 op https://latuffcartoons.wordpress.com/

Molier, G. (2014). *Echt wel mandaat voor ingrijpen in Syrië.* Gevonden op 20 juni 2015 op http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2014/oktober/04/echt-wel-mandaat-voor-ingrijpen-in-syrie-1424854

NOS (2013). *Wel of niet ingrijpen in Syrië?*. Gevonden op 20 juni 2015 op http://nos.nl/artikel/545096-wel-of-niet-ingrijpen-in-syrie.html

PvdA (2013). *Verslag debat Syrië; wel of niet ingrijpen?*. Gevonden op 20 juni 2015 op https://amsterdamwest.pvda.nl/2013/09/debat-syrie-wel-of-niet-militair-ingrijpen/

Radio 1 (2013). *Westen moet wel/niet ingrijpen in Syrië?*. Gevonden op 20 juni op http://www.radio1.nl/item/153223-Westen%20moet%20wel/niet%20ingrijpen%20in%20Syrie.html

Roussau, J.J. (n.d.). *Citaat*. Gevonden op 29 juni 2015 op http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/j/jeanjacqu104991.html

Schilderij. (n.d.). *Bevrijding Nederland*. Gevonden op 26 juni 2015 op http://www.klokkenluideronline.is/wp-content/uploads/2015/01/bevrijding.jpg

Schrijver, N. (2014). *Hoogleraar: Militair ingrijpen van VS in Syrie is onverstandig.* Gevonden op 1 mei 2015 op http://www.trouw.nl/tr/nl/4496/Buitenland/article/detail/3723713/2014/08/24/Hoogleraar-militair-ingrijpen-van-VS-in-Syrie-is-onverstandig.dhtml

Turner, C. (n.d.). *Normandy Invasion.* Gevonden op 26 juni 2015 op https://www.awesomestories.com/asset/view/STUNNING-D-DAY-FACTS-Normandy-Invasion

UNRIC. (z.d.) *Responsibility to Protect*. Gevonden op 1 mei 2015 op http://www.unric.org/en/responsibility-to-protect?layout=default.

Van den Dool, P. (2013). *Congres praat over aanval op Syrië. De voors en tegens op een rij.* Gevonden op 20 juni 2015 op http://www.nrc.nl/nieuws/2013/09/09/congres-praat-over-aanval-op-syrie-de-voors-en-tegens-op-een-rij/
Van den Dool, P. (2014). *Roep om harder ingrijpen tegen IS. Gaat Obama ook in Syrië bombarderen?* Gevonden op 1 mei 2015 op http://www.nrc.nl/nieuws/2014/08/22/roep-om-harder-ingrijpen-tegen-is-gaat-obama-ook-in-syrie-bombarderen/